

IOANNIS GENE-
SII SEPVLVEDÆ CORDV BENSI
ARTIVM ET THEOLOGIAE DOCTORIS, DE RITV
nuptiarum & dispensatione Libri tres.

Excusum Londini in ædibus Ioannis Cawodi, typographi Regiae Maestatis.

Anno 1553. Mense Nouembri.

ЕИДОЛЫ
СВЯЩЕННЫЕ
ЧИСЛА

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنْ حَسْنَاتِهِ فَلَا يُؤْمِنُ

AD REVEREN-

DISS. PRÆSVLEM ET DOMINVM
illustriſſ. Franciſcūn Quignonum. tt. S. Crucis in Hie-
rusalem S. R. Ecclesiæ Presb. Cardinalem, Episcopum
Caurien. Ioan. Genesij Sepuluedæ artium & Theo-
logiæ doctoris, in librum De ritu nuptiarum.
& diſpensatione præfatio.

Agona quæſtio eſt (pater ampliſſime) ab
iſpſis uſq. Christi temporibus inter uiros
eruditos agitata, & in qua non parua
uel reip. uel religionis momenta uertun-
tur, quibus ex cauſis quâue ratione lice-
at homini Christiano uxorem repudia-
re. Quanqnam enim Christus hac quæſtione ſibi à Pha-
rifæis occaſionem captantibus calumniandi proposita;
omnes cauſas præter adulterium excludiſſe uideatur, ui-
ri tamen ſapientia et ſanctitate clari, ſic ſunt uerba eius
interpretati, ut locum reliquerint plerisque rebus: que
partim diuino aut naturæ, partim pontificio iure matri-
monium infirmant: atque ita infirmant, ut hiſ neglectis
aut ignoratis, ſi nuptiæ fuerint contractæ, non liceat ſo-
lum uiro repudium uxori dare, aut huic ab illo diuertere,
ſed interdum etiam ſit Eccleſia cogente neceſſarium, niſi
ſumimi ſacerdotis auctoritas per diſpensationem appella-
tam inceſſerit. Quam quæſtione cum hoc temporis ui-
derē magno studio magnaque cōtentione doctorni uirorū
diſputari, haude quide ex officio me facturum putau, ſe

A. y. qui

DE RITV NVP. ET DISPEN.

qui uel alijs silentibus quiescentibusq; loqui ac stylū mo-
uere solco, in tātis clamoribus conticerē, te præsertim ad
scribendū (qui iubere tuo iure poteras) adhortante. dum
quæ tua est publicæ piorum cōcordiæ religionisq; cura, ea
cunctis hominibus, ad quos pertinere possunt, explorata
esse & cupis, & quantū licet elaboras, quæ maximè con-
ducant ad Christianorū cōtrouersias dirimendis. Quod
munus cū te auctore & granissimo cogitatione præcepissim
plus etiā oneris, q; mihi imponebatur, sponte suscepi. nec
placuit orationē meā causæ unius angustijs intercludi,
sed uagari latius, & totā de ritu nuptiarū disputationē
(quatenus res matrimoniū impedientes attingit) paulò
accuratius, sed striclim tamē obire: simulque haud paulò
impeditiore quæstionē de dispensatione differere. Cuius
uelut fōte ac uiribus indicatis, legūque generibus exposi-
tis, quantū per oracula diuina, ipsamq; naturā, & de-
creta sanctorū patrū cū in alias leges tēperandas, tum in
singula nuptiarū impedimenta pōtificis dispensationi li-
cere mihi uideretur, hoc quē ad te mittimus libello expli-
care curauimus. Nec enim dogmata modo Theologorū
his de rebus recognoscere, sed placita etiā iurisperitorum
cōquirere tentauimus: & si quæ partes fuere philosopho-
rū, ne has quidē intactas relinquere consilium nobis fuit.
ita demū rati, posse aliquid rectē cōstitui, si cū sacris lite-
ris sanctorū sapientiūque uirorū responsa, et cū uti isque
natura in candē sententiā cōgruere uideretur. Sed iā de
definitione, institutione, fine, impedimentisq; nuptiarū
differere incipiamus. his enim rebus explicatis, reliqua
instituti nostri expeditius persequemur.

10ANNIS GENESII SEPVLVEDÆ
CORDVBENSIS, ARTIVM ET THEO-
logiae doctoris, De ritu nuptiarum & dispen-
satione, Liber primus.

Mariale coniugium quod maioribus no-
stris tum nuptias tum matrimonium ap-
pellare libuit rectè, ut arbitror, definie-
tur, si viri atq; fœminæ societas indiui-
dua esse dicatur, liberè ac legitimè con-
tracta, causa prolis generandæ. Quo,
si Originem repeatas, si finem, si auctorem species, nullum
ex uocatis sacramentis nec antiquius, nec honestioribus
ex causis, nec deniq; maiore institutum auctoritate repe-
rias. Constat enim cùm cætera post peccatum, & propter
peccatum inducta sint, hoc unum initio post ipsam sta-
tim primorum hominum creationem, antequam pecca-
rent ab ipso deo fuisse in paradiſo deliciarum institutum:
cum numine plenus dixit Adam, hoc nunc os ex ossibus
meis, & caro de carne mea: propter hoc relinquet homo
patrem & matrem & alibi erabit uxori suæ, & erunt
duo in carnem unam. Neq; uero solum tunc à Deo insti-
tutum est matrimonium, sed etiam à Christo confirma-
tum, Matthæi.19, Cap. Vbi ut propriè sacramentū effet
nouæ legis, non solum (ut ante) officium naturæ ac reip.
præstandum, Christus idem instituit: illis potissimum
(ut plerique putant) uerbis, quod Deus coniunxit, homo
non separat. Qui & nuptiis interfuerat in Cana Galilæe Genes. 2: 22
nec modo sua præsentia auctoritatem fecerat, ueram eti-
am

B.j.

am

DE RITV NVT. ET DISPENS.

am edito miraculo (& quidem omnium primo) mirifice commendans nobilitarat. Cum hoc igitur sacramentum (quo Christi et Ecclesiae sacra copula significatur (bis institutum esse tradatur, ante & post peccatum, primū officij gratia datum est, quinimō & imperatum homini- bus: ut in magna ipsorum raritate ineunte mundo, & pari ratione statim post diluvium, legitima prole genus humanum propagaretur, postea uero etiam in remedium contra adulteria & non permisso concubitus: cum sit homo ut ad multa uitia, sic in primis ad libidinem pro- nus suae naturae salacitate, qua omnia propemodum ani- malia uincit. Paulus enim Apostolus sic ac Corinthios scripsit: Bonum est homini mulierem non tangere, sed propter fornicationem unusquisque suam uxorem habe- at, & unaquaeque suum uirum. Quorum uerborum prava interpretatio quosdam hæreticos Tatianos dictos in id erroris induxit, ut nuptias omnino damnarent: putantes Apostolum, qui se per indulgentiam ea dixisse profite- tur, nuptias rem turpem, ut maius malum uitaretur per- misisse. Quorum error tam longè abest à recta sententia & Christiana ueritate, ut naturae quoque bellum indixisse uideatur. Quid est enim tam naturale, quam maris & fœminæ coniunctio causa prolis generanda, non so- lum hominibus, sed cunctis etiam perfectis animatibus? Tolle hanc maris & fœminæ coniunctionem, omne ge- nus non dico hominum, sed animantium sustuleris. Cum sola igitur uiri & fœminæ commixtio generis humani perpetuitatem tueatur, aut nulla prorsus damnari debet,

aut

aut ea probanda est, quæ per legitimum coniugium efficitur: & in rebus optimis, ac humano generi commodissimis & necessarijs numeranda. Non igitur est Paulus in eam sententiam locutus, ut matrimonium lege diuina & naturali olim constitutum, & nullo tempore intermissum, atq; in Euangeliō à Christo confirmatum, multifariamq; commendatum ipse improbaret: sed ut intemperantes & libidinosos peccati sui remedium positū esse doceret in matrimonio: quod ob aliā multo & iustiore et honestiore causam institutū, & suscipiendū, hanc quoq; sed accidentariā cōmoditatem habet, ut cōcubitus alias illicitos uendicet à peccato & turpitudine. Nam si quis non generationis, sed ex plende& libi:lin is gratia uxorem ducat, poterit fortassis coniunctio illa connubium appellari (sic enim placet Augustino, dummodò seruetur utriusque thoris fides, nec partus ex industria impediatur) iste tamen abutetur sanctissimo sacramento, nec præstantiā matrimoniū suo fine metietur. Nam qui ueneficijs aut mendicamentis sterilitatem querunt, adulteri sunt non coniuges appellandi. Quod si ab initio tales ambo fuerunt (inquit) non isti per connubium, sed per stuprum potius conuenerunt, siu ambo tales non sunt, audeo dicere, aut illa quodammodo est Mariti meretrix, aut ille adulter Dennpt. & cō
cuspis. uxoris. Haec Augustinus. Non igitur inficiamur, quin virginitas in primis, quæ ab istis miris, ut debet, laudibus effertur, castusque cælibatus in bonis habeantur, B.ij. per. hoc enim spectat oratio Pauli, & infirmitas incontinentia (ut uerbis utar eiusdem Augustini) quæ est in carne

Aug. de bona coniugali et habetur. 32. q. 2. c. solerque ri. Et. 4. senti di. 32.

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

per peccatum mortua, ne cadat in ruinam flagitorum, excipiatur honestate nuptiarum: non tamen si illa diuiniora sunt & sanctiora, protinus non erit res optima, & per sancta matrimonium. quod non modo quasi portus est incontinentia laborantium, sed sacro sanctum, a Deo que institutum sacramentum, idemque honestissimum officium: sine quo nec ciuitas potest, nec religio constare, cum utriusque tanquam seminarium habeatur: quoniam dominus, ut docent philosophi, quam efficit uiri mulierisque generationis coniunctio, principium est uici, uicus ciuitatis. Cum autem officium, quod singulis homini bus confertur, bonum sit ac laudabile, illud tamen teste Aristotle longe melius est & diuinius, quod reip. prae-
statur. quo in genere uel in primis esse officium eorum, qui liberos legitime procrearent, declarant leges & instituta optimè institutarum ciuitatum, ac rerū publicarum: in quibus pramia publicè cum laude proposita erant multorum liberorum parentibus, ut inter Romanos ius trium liberorum, & contrà ignominia ys, qui nullum procreas-
sent: ut in populo Iudeorum maledicta erat & infamis
sterilis, quæ nullum fætum posteritati relinquere. Quin etiam apud Romanos (ut auctor est Socrates in sua his-
toria Ecclesiastica) qui natus quintum & uigesimum
annum uxorem non duxisset, is hereditatem adire ueta-
batur: ueteri quidem lege. Sed quæ fuerit a Constantino
principe in uirginitatis honorem temperata.

Sed quanquam uiri & mulieris generandi gratia qua-
discunque propemodum coniunctio olim matrimoni-

um.

Ari. i. poli.

Eiki. i.

um efficeret, & inter initia generis humani nihil præterea requireretur (cū etiam fratribus suas sorores ducere non licuit modo, uerū etiam fuit necesse, ipsa necessitate delectum personarum auferente) postea tamen genere humano multiplicato, cū in ueteri, tum in nouo testamento, partim diuina, partim pontifica lege cautum est, ne temerè matrimonium inter quascunque personas coiret, sed certis conditionibus seruatis: quæ si fuerint negligētæ uel ignoratæ, matrimonium non consistet. Nam sunt res nonnullæ, quæ obstant quidem matrimonio, quo minus sine crimine contrahatur, tamen contractū non distractū sunt. quæ fere sunt: si quis sacerdotem sustulerit, uxorem suam necauerit, raptor fuerit sponsæ alienæ, aut incestus, filium suum in fraudem matrimonij baptizauerit, aut ex fonte baptismatis receperit, si pœnitentiam solenem subierit. sunt tamen aliæ complures, quæ non modò qui, contrahi uentant, sed etiam si post fuerit contractum, disiungunt. Multa enim huiusmodi impedimenta reperias, si sacras scripturas diligenter, & decreta patrum leges, que pontificias excusseris.

Ac primum omnium, si quis per uim sibi illatam, aut timorem incussum, qui cadat in uirum constantem, uxorem quam nollet ducere, aut mulier cui uiro nollet nubere cogatur. Quod idcirco primo loco numerandum putauis, quia fundamentum & quasi formam matrimonij esse liberum consensum, constat non solum sanctorum patrum, Ambrosij, Chrysostomi, & Isidori, iurisque pontificij testimonio, sed etiam ciuilis: quo traditum est nup-

27. q. 2. statu-
num. 32. q. 7. si-
quis uiduā. 30.
q. 1. de eo. 33. q.
2. de his anti-

Amb. in lib. de
uirginibus
habetur.

B. iij. tias

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

27. q. 2. cum in tias non concubitu fieri sed consensu, cui consensui cum
initiatur et. 4. nihil magis aduersetur, quamvis aut metus, intelligitur
senten. di. 27. Chrysos. super haud dubie nulla re magis impediri matrimonium, quam
matth. eadē q. ui aut metu, quae libertatem tollunt dissentendi. Non
matrimonium.

Isid. ethy. li. 9. quo uoluntas hominis ut uelit quicquam aut nolit (qui à
cap. 7. et has philosophis iunioribus actus eliciti nuncupantur) cogi-
betur eadem. q. possit, præsertim externa ui (hoc enim esset uoluntatem
coniugis. et 4. de uoluntate tollere, quae libertate potissimum consistit)
scu. di. 27.

sed quoniam quem uis aut metus impellit, ut occurrens
maiori malo, quicquam et uelit et efficiat, hunc nolentem
tem efficere et coactum dicere solemus: ut qui ne faciat
naufragium, iacturam facit: quem tamen uolentem face-
re certum est. huius enim optio est, mortem subire malit,
an iacturam facere: et perinde illius, ducat uxorem quā
piam an plagas, uel seruitutem suscipiat: seu etiam mor-
tem: aut si uirgo sit, stuprum. eadem namque ratio est u-
triusque. Qui ergo ut ea mala uitaret, que si intenten-
tur constanti etiam uiro metum incutiant, hanc duxerit,
quam tali metu sublato reieciisset, is nolens et dissentiens
duxisse dicitur: atque fæmina eodem modo nupsisse. ita

4. sent. di. 29. quicunque contractus ex alterutra parte ab huiusmodi
31. q. 2. causis fuerit profectus, non solum re, sed nomine etiam
De neptis. De ijs que ui matrimonij indignus ac irritus erit lege naturæ. Nisi
meritis uia forte post id tempus, quo uis illata fuit, aut timor ini-
ctus, non inuiti conuixere. qui enim cum liceret reclama-
re conticuit, is tacite uidetur consensisse: eoque consensu
matrimonium prius irritum confirmatur.

Post uim et metum proximus est error in impedimen-
tis

tis matrimonij : quippe cuius causa ab eodem fonte eodem 4.sen.di.30,
 que uelut capite repetitur: hoc est ab eo , quod liber con- 29.q.1,circa
 sensus defuisse uideatur. Quanquam non omnis error principium
 matrimonium infirmat , sed is tantum, qui pertinet ad
 substantiam uel ad ea quae ut sunt , sic bona matrimonij 29.q.1,quod
 nuncupantur. Siquis enim pauperem pro diuite , malam autem.
 pro bona, mulierem, aut etiam mcretricem pro uirgine du-
 xerit, non protinus matrimonium non constabit. his na-
 que qualitatibus nec substantia matrimonij mutatur (quae
 uir est et fœmina, nec bonum eius impeditur. quod ab Au- supergen. et
 gustino triplex esse traditur: fides theori, hoc est adulterij habetur. 4.sen.
 uitatio, proles. i. liberorum procreatio, et sacramentum, di.31.
 hoc est uita indiuidua. At si fuerit error in persona (ut si
 mulier aliqua pro altera supponatur) matrimonium non
 erit , mutata enim substantia , consensus esse qui potest
 in eius errore? Quoniam qui paratus erat iuuliam uerbi
 causa consentire, is si in Corneliam simulantem se Iulio
 am esse deceptus consentire se professus fuerit, aut uerba
 consentientis protulerit, non continuo censeri debet con-
 sensisse, in Iuliam enim si adesset, paratus erat consenti-
 re, non in Corneliam. quae ratio eadem est fœminarum in
 uiros. Cui sententiae si occurratur exemplo Iacob, de quo
 est in libro Genesios (huic enim post diluturnam septem
 annorum seruitutem, quam pactus seruierat pro Rachele
 supposita fuit loco eius Lla) responsum in promptu, non
 prius Liam factam esse uxorem Iacob , quam cum ipse
 dolo cognito ac quieuit Laban exhortanti se, ut cum ipsa
 hebdomadam dierum copulae adimpleret , et iterum
 nuptias.

DE RITV Nupt. ET DISPEN.

29.q.2. si quis
ingenuus.

nuptias Rachelis, si totidem seruisset annos, pacienti. ut enim iam saepe diximus, matrimonium quod nullum fuerit defectu prioris consensus, incipit esse, rurumque fit, si postea liber assensus consequatur. Similis propemodum ratio est, si fuerit error in conditione: hoc est, si persona contrahentis ingenua credita, reperta fuerit seruire. si quis enim cum suus non sit, alteri se tentet addicere, contractus sponte sua vacillabit, nisi alter haud ignorans conditionis quantulacunque illius usura, sit aequo animo contentus. Quidam addunt nobilitatis errore, quietam non aliter obstat, nisi recidat in errorem personae. Nam quae forte parata erat, in nuptias senatorij adolescentis, quem nunquam uiderat, consentire: hanc si decepta fuerit plebeio pro senatorio supposito, matrimonium non erit propter errorem: qui dicitur quidem esse nobilitatis, sed si uerum querimus, est potius personae. Nam si eadem adolescentem de facie nosset, et nobilem rata in eius coniugium consensisset, tali errore non magis infirmaretur matrimonium, quam si in fortuna aut in moribus fuisse erratum. quod nihil officit contractui: cum tandem error in persona matrimonium impedit lege naturae. tollit enim liberum consensum in eo quod est uelut substantia nuptiarum.

Ad haec, ineptitudo ad operam coniugalem ignorans, eadem lege matrimonium infirmat. Nec refert natura id malum, an casu, ueneficioue fuerit contractum. Et quidem optimaratione. nam quo sublato neuter nuptiarum finis contingat, hoc si abesse a eo, cui paria non referuntur

LIBER. I.

feruntur ignoretur, nutabit haud dubiè, aut corruet potius matrimonium, commutationis iniquitate non cognita. Est autem naturalis ineptitudo in uiro perpetua membra genitalia deiectio, quæ frigiditas appellatur, aut uirilitatis orbita: in fæmina naturæ coarctatio, uel ad omnes uiros uel ad eum de cuius matrimonio agitur relata. in utroque infirmior ætas: quæ finitur pubertate. Accidentaria uero, quæ per ueneficia uel artes Magicas quæ sita, uirum tum ad omnium fæminarū concubitus, alias ad eius amplexus de qua quæritur, inutilem fecerit. Qui bus ex causis factis diuortio, compoti ad alterius nuptias transire licet: impoti non licet, nisi frigeat huic iniuria ueneficij, qui cæteris mulieribus uirilem operam dare nō impediatur. Nam quæ mulier ob naturalium angustias hunc uirum non admittebat, ea si alium experta priori fuit habilis facta, ad ipsum pristinū maritum (si similis sit utriusque conditio) lege renovatur.

Præterea sacri ordinis initiatio perinde obstat matrimonio. Ita cùm aliis clericis sint permissa coniugia, sacerdotibus, diaconis & subdiaconis penitus sunt interdicta: & si fuerint contracta, dirimuntur: non solum quia statuto Ecclesiæ talium matrimonia sunt illegitima, sed ea quoque de causa, quod qui sacris ordinibus initiantur, Ecclesiæ uelut uinculo indissolubili copulatur, astringique uidetur solemnis uoto castitatis: quæ castitas cum liberorum procreatione constare non potest lege naturæ. procreatio enim (ut sæpe diximus) finis proprius est matrimonij. Nam licet inter Mariam & Ioseph, qui

C.j. castia

di. 32. c. placus
it. & 27. q. 29
c. ut lcx.

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

castitatem nouisse creduntur, uerum fuerit coniugiu, a-
lis a tamen ratio fuit illarum nuptiaru, in quibus sine ui-
4. sent. di. 28. rili opera proles contigit diuinitus: & cætera quæ bona
uocantur matrimony affuerunt. Itaq merito impedimē-
tis huiusmodi, castitatis aut religionis uotū annumera-
tur, modo fuerit nuncupatum solemniter. quod efficitur:
uel sacri ordinis initiatione, ut quibusdam placet, uel re-
ligionis autoritate Ecclesiæ comprobatae professione. sim-
plex enim uotum quanquam obstat matrimonio, quomodo
nus sine peccato contrahi possit, tamen contractū non di-
strahit. cæterū peccabit letaliter, qui post talem uoti
nuncupationem ductam solicitauerit ad operam libero-
rum: & solicitatus ipse, ne uotum fallat, tenetur ad ali-
quam religionem commigrare: quoniam ipsius culpa fa-
ctum est, ne possit aliter castitatem seruare.

4. sen. di. 29. Item dispar religio irritum facit matrimonium: est e-
nim contra uetus Dei præceptum, cuius illa uerba sunt:
Ne accipi. is uxorem de filiabus alienigenarū filijs. tuis,
ne traducant eos post deos suos. Quod præceptū secutus
Esdras huiusmodi cōiugia, quæ filij Israēl cum externis
contraxerant separauit. Neq uero solum in testamento
ueteri hoc fuit obseruandū, sed in lege Euangelica mul-
to etiam magis authoribus Ambrosio et Augustino: quo
rū alter in libro de Patriarchis, alter ad Polentum scri-
bens talia connubia uitanda prorsus, & nefanda esse cō-
28. q. 1. si quis. firmant. Quibus Vrbanensis concilij decretū uel in pri-
mis a stipulatur, quo cautū est, ut quicunq tantum nefas
admisisse cognoscitur (utar enim uerbis ipsius) à Christi-

ano.

anno cœtu atque coniuicio, & à cōmunione Ecclesiæ pro-
 tinus segregetur. Quod sic tamē accipi debet authore Au-
 gustino: si quis cūm Christianus esset, externæ religionis Aug.ad polch.
 aut seclæ coniugē duxisset. nam qui erant ante Christia-
 nismū coniuges, horū alterutri accepto baptismo uxorem
 uel maritū in pristina seclæ perseverantē uel retinere lis-
 cebat olim, si spes esset futuræ pietatis: authore Paulo:
 uel si secus, repellere. Iam illud per epicum est nō licere
 cuiquam uxorem habenti alteram ducere, aut quæ uni
 marito est nupta alteri nubere. Quod si factum fuerit, a-
 adulteriū uocari debet, non coniugium. Christi enim sunt
 illa uerba in Euangelio: Quicunque dimiserit uxore su-
 am, nisi ob fornicationē, et aliam duxerit, mæchatur. Matth.19:3
 si uxore repudiata aliam ducere non licet, profecto reten-
 ta multo etiam minus. neque enim si uxorem repudiare
 peccatū est, protinus alteram ducere adulteriū fuerit, si
 plures simul habere permittatur. & item Deus in consti-
 tutione huius sacramenti, Propter hoc inquit relinquet
 homo patrē & matrem, & adhærebit uxori suæ Quo in
 loco quoniā uxori dixit, non uxoribus, et addit, & erunt
 duo in carne una, complurium uxorum connubia uetus-
 se uideri potest. Itaque non opinione aut hominum insti-
 tuto multarum simul uxorum coniugium prohibetur,
 sed lege diuina & ea quadā tenus naturali: ut uiri docti-
 simi tradidere. qui siquid contrā à sanctis patribus fa-
 ctum traditur in ueteri testamento, id eis quadam indul-
 gentia Dei ac priuilegio contigisse, sed tamen tacito con-
 tendunt: quoniam ut lex ipsa publica de uxorū unitate,

C.ij.

nun-

Tho. 4. scn. di. 33. art. 1.

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

Dc diuor. cap. nunquam aperte in ueteri quidem testamento data esse gaudemus. reperitur, sed cordibus hominum naturaliter creditur impressa; ita nec priuilegium in eam seu dispensatio scripto aut uerbo data esse legitur: sed (ut ipsorum uerbis utar) per inspirationem internam, quæ primum facta a sanctis patribus, per eorum exemplum ad alios est deriuata. quo tempore oportebat hoc naturæ præceptum prætermitti, ut maior esset multiplicatio prolis ad Dei cultu educandæ. Sed ne quis putet hanc legem iuris esse naturæ quod proprie intelligatur, Augustini librum legat cui titulus est de bono coniugali: in quo multa præclare, et illud in primis scriptum reperiet: Antiquis iustis non fuit peccatum quod pluribus feminis utebantur. neque contra naturam hoc faciebant: cum non lascivandi causa, sed gignendi hoc facerent. neque contra morem: quoniam eo tempore ea fiebant, neque contra præceptum: quia nulla lege erat prohibitum.

Sunt præterea nonnulla crimina quæ perinde ac res supradictæ matrimonium impediunt. In primisque si uxoris adulteræ flagitio maritus fuerit de medio sublatus, ut domum uacuam relinquit adultero, nefas esse scelera et mulieri post uiri necem adultero nubere, decretum est concilij Triburientis. Neque uero solum in hunc uiuentem maritum patrato scelere, coniugium adulterorum sacra synodus detestatur: sed etiam si adulter marito uiuente fidem nuptiarum uxori dederit, si marito ipsa superfuerit. licet enim maritus absque adulterorum culpa discesserit. quia tamen data est occasio uitæ coniugis insidiandi, merito est.

31. q. 1. si quis uiuente maritum patrato scelere, coniugium adulterorum sacra synodus detestatur: sed etiam si adulter marito uiuente fidem nuptiarum uxori dederit, si marito ipsa superfuerit. licet enim maritus absque adulterorum culpa discesserit. quia tamen data est occasio uitæ coniugis insidiandi, merito est.

31. q. 2. relati.

est adulteris post perniciosa pollicita matrimonium interdictum. Ad hæc si quis uiuæ uxoris pellicem solutam duxerit, non solum tunc nuptiæ non erunt, sed ne mor tua quidem uxore si rursus pellicem ducere tentauerit dummodo fuerit utrique exploratum impedimentum. Nam si quæ facta est pelleat, hæc bona fide ignaraque domini consensit, matrimonium constabit, nisi eadem cognita fraude reclamauerit: quæ omnia retro agere licet. Eadem est enim ratio uiri in uxorem, quæ uxor is in uirum.

De eo quidux
ca. cum habes
ret. et cap. ex
literis. Et c. sis
quis uxorem.

Reliquum est ut de consanguinitate et affinitate instituto nostro differamus. his enim rebus intercedentibus, partim naturali et diuino, partim pontificio iure impediuntur, nullaque sunt matrimonia. Est autem consanguinitas (ut de hac prius disputemus) hominum ab eadem stirpe propinqua genus suum repetentium societas naturalis. hic est enim intellectus uulgaræ theologorum definitionis: qui consanguinitatem uinculum esse aiunt personatum ab eodem stipite descendantium carni propagatione contractum. Quo plus autem minusue quique ab ea quam diximus stirpe discedunt, hoc plus aut minus inter se consanguinitate contingunt. quæ interualla gradus solent à iuris interpretibus nuncupari: propterea quod genus ab authore sui per quosdam uelut gradus ad posteritatem descendat. Sed quoniam non omnes eodem inter se modo spectant, sed alijs recta, ut pater filius et nepos: alijs tanquam ex obliquo, ut fratres et consobrini uel patruelis, et qui sequuntur, idcirco alteri in recta linea descendere ascenderentur, alteri ex latere ueni-

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

re dicuntur. Cæterum quoque gradu inter se con-
tingant aut distent, in descendantibus quidem aut ascen-
dantibus non est dissensio. constat enim filium à patre
primo gradu distare, nepotem secundo. pronepotē tertio,
et cæteros eodem modo, nec refert ascendatne an descen-
dat connumerandi ratio. quo enim gradu filius à patre,
hoc pater à filio haud dubie distat. Qui autem inter se ue-
lut obliqua consanguinitate ex latere coniunguntur, ho-
rum propinquitatis gradus aliter ab alijs computantur.
nam iure ciuili fratres in secundo gradu collocantur, filij
fratrum in quarto, et cæteri eodem modo. his enim co-
putatio fit per lineam incuruam: quæ uerbi gratia à filio
profecta ascendit ad patrem, et ab hoc rursus descen-
dit ad alterū filium et sic tot gradus existunt quot sunt
personæ hac ratione connumeratae una excepta. iure ue-
rò pontificio fratres habent primum gradum inter se, filij
fratrum secundum: et pari ratione cæteri. Ita fit ut quot
qui que gradibus à cōmuni principio distant, si pari inter-
vallo descendant, tot inter se abesse dicantur. Nam si al-
ter altero longius abierit, eius non prioris habendam esse
affi. uir qui. et rationem uiri eruditissimi censuerunt. quorum ueterem
uelut formulam Gregorius nonus lege sanciuit

De consan. et
affi. uir qui. et
ibi glosa.

Quibus rebus constitutis, iam in quibus consanguini-
tatis gradibus et quo iure connubia sint prohibita dispi-
ciamus. Iure igitur naturali non solum filijs atque paren-
tibus mutua connubia sunt interdicta (cæteris quoque
animantibus, nedum hominibus, tales coitus duce natu-
ra uitantibus: ut de equo traditum est à ueteribus) sed cun-
ctis

LIBER I.

Et si etiam qui recta linea descendendo aut ascendendo
collocantur: Naturalis enim reverentia & obseruantia
filiorum in parentes & maiores (quae ipsorum connubia
respuit, propterea quod coniuges pare s esse debent lege
naturae) maior est in auctoribus: & quo altius ascenditur, hoc
etiam magis augescit. Quamobrem Paulus prudentissi-
mus turis consultus, iure inquit gentium incestum comit-
tit, qui ex gradu ascendentium uel descendentium uxos-
rem duxerit: quod in infinitum procedere Gaius est au-
thor. Inter eos autem qui obliqua consanguinitate in quo-
cunque gradu iunguntur, coniugia fieri non uetantur le-
ge naturae: nisi legem diuinam ueterem, naturae quoque
legem uelis appellare, ut quidam abutentes uocabulo.

Ari. i. poli.

ff. de ritu nup.
le. iure gentiū.

lege nupt.

Matrimonia igitur consanguineorum ex latere uenientium non sunt natura prohibita (constat enim olim cum
homines nullis nisi naturae legibus tenebantur, fratres.
etiam cum sororibus in matrimonio conuenisse) sed par-
tim priscibus legibus diuinis uetita sunt, partim pontifi-
cjs: ut de iure ciuili taceam: quod multum in hac parte cum po-
tificio conuenire non poterit dubitare, qui titulum eius De
ritu nuptiarum per legere non grauabitur. Deus enim per
Mose populo Iudeorū (cui successerunt Christiani) legem
dedit, ne quis ad proximam sui sanguinis accederet tur-
pitudinem eius reuelaturus. sed in huius praecepti expli-
catione ex consanguineis a latere sorores tantum ex pari
gradu uenientibus exclusit a matrimonio: ex alijs mater-
teram & amitam, præterea nemine. Iure uero pontificio, ue-
teri lege Gregory et Nicolai pontificum, et Lugdunen. cōciliij
usq; ad septie.

Leviti. 18.

35. q. 3. pro-
gencem.

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

35. q.3. cap. ac ad septimum gradum pertinebat prohibitio. post autem
co. 26. ca. null ab Innocentio tertio in generali concilio ad quartum gra-
De consan. cap. dum est reuocata, non sine erudita p̄fatione, qua hu-
non debet. ius mutationis causa strictrum prudenterque redditur.

Li. 15, c. 16.

Cur autem matrimonia consanguineis inter ipsos olim
permissa, post fuerint iure diuino atque pontificio prohi-
bita, prudentissime (ut cetera) & accuratius explicat
Augustinus in eo libro cui titulum fecit, de ciuitate dei.
Vt enim fratres cum sororibus connubia iungerentur,
necessitatem fecisse tradit & hominum paucitatē: quæ
cū summa esset initio rerum & statim post diluvium,
cui pauci admodum superfuere, genus humanum per con-
nubia utcunque dabatur tunc fas erat multiplicare. post
uerò tali necessitate causaque sublata, habitam esse rati-
onem dilatandæ charitatis: ut plura essent necessitudi-
nis amorisque uincula, quibus homines astringerentur,
si inter alios cognatio, inter alios affinitas benevolentia
conciliarer.

Diximus de consanguinitate, quæ non solum obstat
contrahendo matrimonio, sed dirimit etiam contractum,
iam de affinitate quæ huic finitima est, disseramus.

De eo qui co-
consan. uxor.
sue. cap. tue
fraternita,

Affinitas est uinculum necessitudinis cum externis
quod ex coitu naturali consanguineorum existit.
Licet eim aliquando per uetitum concubitum, aut per
matrimonium pontificis indulgentia priuilegioque con-
tractum congruat, ut qui consanguineus erat idem affi-
nis efficiatur, hoc tamen ex accidenti præterque rationē
affinitas contingit. Nam ex illico etiam concubitu af-
fini-

finitatem contrahi, declarat id quod Innocentius tertius ad archiepiscopum Strigoniensem rescripsit: affinitas inquit post matrimonium inique contracta, illi nocere non debet, qui iniquitatis particeps non existit. loquitur enim de affinitate ex turpissimo coitu cum uxoris sorore nata.

Affinitatis porro genera ueteres tria esse statuebant quae matrimonia infirmarent. Primi generis affinitas ex coitu siue matrimonio consanguinei cum externa nascitur: ut inter leuirum & glotem, inter Esau (exempli gratia) & Rachel uxorem Iacob fratris eius. secundi porro ex primi generis affinis cum exteriore: qualis esset (ne a proposito exemplo discedamus) inter Esau & eum qui mortuo Iacob Rachel uxorem duxisset. porro tertium genus eodem modo per matrimonium siue concubitum secundi generis affinis efficiebatur. Sed cum tam longè latet que pateret affinitas, & olim matrimonia in nullo non genere impediret, concilio tamen Lateranensi (cui præfuit Innocentius tertius) antiquatae sunt leges pontificiae, in secundo & tertio genere matrimonia interdicentes: & affinitas quae connubijs non secus ac consanguinitas obstat, ad primum tantum genus iustissimis de causis reuocata contracta est: atque ita contracta, ut prohibitio, ueterilege in omni genere ad septimum usque gradum, ut in consanguinitate serpebat, deinceps quarti gradus primi generis angustis intercluderetur.

Gradus autem in affinitate numerandi eadem prope-
modum, que in consanguinitate ratio est. Nam ut in re- 35. q. 5, porro
de.

D. j. etia

Affinitatis
genera explic
cantur in glos
sa ca. nō debet
De cons. & aff.

Eodem tit. cap.
non debet.

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

Et a linea pater & filius primum gradum efficiunt consanguinitatis, sic nouerca & priuignus, aut nurus & sacer. affinitatis primum gradum constituunt. Item ut ex obliquo fratres sunt in primo gradu consanguinei, sic leuir. et glos affines. maritus enim & uxor cum caro una efficiantur, non gradum facere sed quasi stirps & caput esse statuuntur, unde uelut rami hinc inde affines enascantur. Ita quo quisque propinquitatis gradu attinxit eum, qui est tanquam caput affinitatis, hoc cum ipsius uxore per affinitatem coniungitur. quæratio eadem est cum marito consanguineis uxoris. Cæterum licet affinit. is, cognationis (cuius est quasi propago) rationem ad amussum propè dixerim æmuletur, atque adeo à quibusdam cognationis nomine nuncupetur, interest tamen, quod cum propinquitas longè ulterius progrediatur, affinitas una persona externæ cognationis est contenta: ut exemplo pateat commodius explicari. cognatione non fratres. solum, sed filij quoque fratrum aut sororum, patrui, auunculi, patruelis, ac perinde consobrini inter se propinquū sunt. in affinitate uero omnibus mariti consanguineis cum ipsius uxore intercedit necessitudo: idem cum eiusdem mulieris cognatis filiis ex altero viro nullo tali uinculo constringuntur. Ac affinitas quidem quid sit, & quibus ex causis oriatur, eiusque gradus exposuimus. quibus rebus explicatis superest, ut quo iure est quatenus matrimonia affinitatibus impediantur-differamus.

Inter affines igitur, qui in recta linea quibusvis inter se nullis colloquantur matrimonia, iure naturæ quibusdam uidentur.

dentur esse nulla: uelut insitum sit hominibus (qui modo naturam non corruptis moribus deprauauerint) ut patrū uxores proxima matribus ad quarum uicem propè uidentur accedere obseruantia ac reuerentia prosequantur. a- uorum porrò atque proauorū, & qui deinceps sequuntur hoc etiam magis, quo in illorum quemque maiorem reue rentiam coniugali & equalitati inimicam natura nobis in generauit. In obliqua uero linea matrimonia nullo gradu affinitatis per naturam excludi, declarant cùm alia he roici temporis exempla, tum in primis Iacob: qui etiam Lia priore coniuge uiuente Rachel sororem eius primo sibi affinitatis gradu coniunctam uxorem duxit. ut in cæteris obliquæ affinitatis gradibus quam uim habeat natura, non possit dubitari: cùm hanc ne in primo quidē gradu matrimonij obstatre constet. At iure ueteri diuino non solū noueræ & priuignæ atque nurus (quæ in recta linea collocantur) matrimonia prohibebantur, sed etiam ex obliqua uxorem patrui sine ulla exceptione, fratri uero nisi absque liberis decessisset, matrimonio sibi collocare nefas erat.

Intelligendum est tamen de impedimentis nuptiarum, quæ à consanguinitate aut affinitate proficiscuntur confirmandis nullam omnino mentionem à Christo uel Apostolis factam in nouo testamento reperiri: quo factum est ut omnes huiusmodi leges euangelicis temporibus ad ecclesiastica decreta, nō ad ius diuinū aut naturale referendas esse ab acutissimis theologis censeatur, præterq; de consanguineis descēdētibus aut ascēdētibus: quibus in

Scotus. 4. scm.
di. 40. 5. 45

D.y. ter se matru

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

Tho. 22. q.
54. Arti. 9.

matrimonia iure naturae interdici, tradit Scotus. Thomas enim patris duntaxat & matris cum liberis connubia lege naturae uetita esse censet: ceterarum personarum diuinis aut humanis legibus prohiberi. Cuius sententia explicans Thomas Vius Cajetanus, maximus hac memoria theologus, & cardinalis religiosissimus, cum docuisse set leges diuinis ueteres ceterarum personarum connubia prohibentes iudiciales esse, non morales (nisi forte ex accidenti) ac proinde Euangelica lege abrogatas, & ideo inquit hodie non ligant, nisi quatenus ab Ecclesia sunt assumptae: ac propterea Papa dispensare potest cum omnibus personis, nisi cum matre & patre ut matrimonium contrahant. In affinitate enim nullam exceptionem faciunt, praeter admodum paucos de quibus modo dicebamus: qui ascendentium descendantiumque in recta linea affinitatem excipiunt, prohibitionem eius ad ius naturae speciosa magis quam uera ratione referentes. Nam cum rarissima sint priuignorum in nouercas obseruantiae ac pietatis documenta, plena uita est tragicis exemplis, quibus nouercarum in priuignos mutuum odium infamat: ut appareat legibus potius quam naturali necessitudine tales nuptias prohiberi. In affinitate igitur religiosorum hominum prudentia eam rationem secuta, quam supra de uariis legibus consanguineorum nuptias uetantibus authore Augustino retulimus, statuit iure pontificio, ut perinde ipsa matrimonium ac consanguinitas totidemque gradibus excluderet. Itaque olim ad septimum usque necessitudinis utriusque gradum prohibitio patebat: Innocentio

35. q. 3. cap.
nullum.

C

Innocentio autem tertio pontifice, ut supra diximus in La- De consan. &
texanen. concilio ad quartum gradum est reuocata. affi. non debet,

Consanguinitatem & affinitatem duæ necessitudi-
nes æmulantur, quibus antecedentibus nihilo ma-
gis nuptiæ consistunt: cognatio spiritualis, & quæ publi-
cæ honestatis iustitia dicitur. Illius (quæ tum ex baptis- 4. sen. di. 30.
mo tum ex confirmatione sacramentis existit) tria gene- q. 1. de eo qd.
ra faciunt: ut primo contineatur ea, quæ renato uelut fi-
lio cum patrinis matrinisque uocatis intercedit: hoc est
cum eo, qui ipsum baptizauerit, confirmauerit, uel in
baptismo aut confirmatione tenuerit, & alterutrius con-
iuge. Nec refert de uiris, an de mulieribus loquamur. Al-
tero quæ his cum renascentis naturalibus parentibus ex-
istit. qui compatres inter se & commatres appellantur.
Tertio quæ renatus cum patrinorum matrinarumque libe-
ris coniungitur: Sed quocunque genere cognatio spirita- Perleg. titulū
lis habeatur, par ratione iure pontificio matrimonii in- de cognitione
firmat. q. 1.

Atque illa eodem modo, quam publicæ honestatis iu-
stiam diximus appellari: inde sumpto uocabulo quod in De spons. ad
hoc impedimento sanciendo maiores nostri non ut in cō- audientiam
sanguinitate & affinitate rationem secuti sunt dilatan-
dæ inter homines charitatis (quæ tenuis admodum est
in huiusmodi necessitudine) sed quod inter personas,
quibus hæc interest, nuptiæ parum ex publica Christia-
norum honestate conuentur & uidebantur. Oritur autem 27. q. 2. ca. B.
ut affinitas ex matrimonio, sic & in eisdem gradibus ob quis-
stans publicæ honestatis iustitia ex sponsalibus etiam.

D*icitur.* ille.

DE RITV Nupt. ET DISPEN.

illegitimè contractis, nisi si constet haud dubie consensu
abfuisse: ut in infantibus, & furiosis ac mente captis in-
telligitur. Atque hæc quidem sunt r̄es quibus præceden-
tibus nuptiæ (ut supra exposuimus) impediuntur, qui-
busq; neglectis si fuerint contractæ dirimuntur. Nam si
semel legitime constiterint, nulla ratio, qua distrahi pos-
sint incidere ualeat, nisi quod adulteram coniugem licet
marito dimittere, Christo ipso authore: qui rogatus a
Phariseis, num liceat homini uxorem suam quacunque
ex causa dimittere, quod deus inquit coniunxit, homo nō
separat: dico autem uobis quicunq; dimiserit uxorem su-
am nisi ab fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur:

Matth. 19.

Hic. de morte
fibia. & habe-
tur. 4. sen. di.
35. & cau. 32.
q. 5. præcepit,
& proximo.
Aug. super ep-
istolam Pauli
ad Cor. & ha-
betur. 32. q. 7.
c. apostolus.
Ex con. role. 12
& habetur. 32
q. 5. cap. pres-
ceptum domi-
ni ad oceanum.

habetur. 32. q.
7. interuenient
is & proximo

qui dimissam duxerit mæchatur. Quæ uerba sic sunt
cum aliorum sanctorum patrum consentienti sententia,
tū in primis Hieronimi & Augustini scriptis declarata
nō ut propter adulteriū cuiquam liceat coniugiu dissolu-
to ad secundas nuptias migrare (hoc enim ut fiat nulla ra-
tione potest cōtingere ijs, qui semel in Christo fuerint le-
gitimo matrimonio cōiuncti) sed ut casto marito permis-
sum esse intelligatur ab adultera uxore thoro & domo se-
parari, & perinde uxori pudicæ à uiro qui se tali crimi-
ne complicauerit. Nec enim ut testatur Hieronymus, ad
adultera uxor dimittenda est & uir mæchus retinendus,
sed apud nos inquit quod non licet fæminis, & quæ non li-
cet uiris, & eadem seruitus pari conditione censemur.

Quam sententiam Augustinus quoque in opere de bono
coniugali confirmauit, & item in libro de adulterinis
coniugijs. licet enim uxor adultera grauiori se criminis
quam

quam moechus maritus obstringat (quatenus hic ex matrimonij bonis appellatis thoro, et sacramento: illa etiam proli, quae coniugij proprius est finis, iniuriam facit incertitudinem afferendo) tamen in utroque satis magna causa est ad diuortium faciendum.

Neque uero semper maritus adulterae uxori repudium dare legibus permittitur, sed dantur exceptiones, quibus maritus adultery crimen in uxorem intendens repellitur quibusque cogitur eandem uel inuitus retinere. quae septem omnino a sanctis ac eruditissimis uiris numerantur.

quarum una est de qua modâ disserebam; si ipse quoque Tho. li. 4. sent. uir adultery teneatur, nihil est enim iniquius authore eius di. 15. art. pri. odem Augustino, quam causa fornicationis uxorem di- et alij do. in ea mittere, si et ipse conninctur fornicari. Altera est, si domini. et uide uxor a uiro fuerit cui ipsa alteri prostituta. exceptio enim 32. q. 6. p. totu. lenocinij accusantem maritum etiam iure ciuili repellit. Deo qui co- quarum exceptionum utrique ius facit mariti pax uel etiam maius crimen. paria enim delicta mutua compensatione sue discretio- tolluntur. Tertia exceptio datur si repudiata ante utriusque baptismu suo iure nupserit alteri. post enim eandem n. ff. solu. mar. recipere innocentij tertij decreto tenetur: scilicet quia hu- trimonio, I. c. 11. mulier. De di- ius adulterij culpa non uixori pudica assignari debet, sed uiro qui tale repudiando adulterio fecit occasione. Quar- 34. q. 1. c. p. quia. si post diuturnâ absentiam mortuum maritum probabili conjectura credens alteri nupserit: ut si captus ab hostibus quinquennium tempore captiuitatis excessisset. tunc enim bellicam. mulier ad alias transire nuptias iure ciuili permittebatur ff. de diuor. I. Quinta si ab eo qui se maritum in tenebris simulauerit, per uxoris, 34. q. 2. dolum in lectionem.

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

37. q. 5. pro
posito.
De ciui. Dei
li. 2.

dolum fuerit uiolata, ignorantia enim excusatur. cui similiis est ratio si fuerit uiolenter oppressa: quæ sexta acceptio est. uis enim allata non leuat modò, sed tollit etiā omnino peccatum, authore Augustino, qui eius dictum uehementer laudat, qui in crimine uiolatæ à Collatino Lucretiæ duos fuisse dixit, sed unum adulterium commisisse. Septima exceptio datur indulgentia mariti, si post uxoris adulterium operam liberis dando cum ea rea dierit in gratiam.

4. sent. di. 39.

De ser. domini
& habetur. 18
q. 1. per idolola
triam.

De adulte. con
iugis. li. 2. &
habetur. 28. q.
1. non solum.

Vbi supra de
ser. domini.

Sed quanquam fornicatione, quæ adulterium appellatur, propriè adulterorum coitus significetur, sunt tamen alia crimina, ut hæresis, aut impius deorum cultus, quæ per translationem & similitudinem adulteria, spiritalia tamen, & uocentur & intelligantur: quæque diuertendi licentiam perinde præbeant atq. ea quæ propriè adulteria intelliguntur. Itaque Augustinus idolatria (inquit) quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio fornicatio est. Et alio in loco nō solum (inquit) mœchatio est illius qui carnem suam coquinat, sed etiam qui simulachrum facit, mœchatur: quod si in his factis perseverat, & pœnitentiam non agit, recede ab illa, & noli uiuere cum illa. Ad summam, fornicationis appellatio tam latè patet authore Augustino, ut quodcumq. flagitium coniugis alterutrius alteri uehementer ac pertinaciter obfit, quominus ualeat religionem colere, eandem notionem & uim ac adulterium ad diuertendum habere intelligatur. Nam licet mariti crimina maxima turpissimaque sint, nisi tamen uxorem à religione, atque Dei cultu

cultu deterreant, non licebit uxori à marito facinoroso diuertere: nec è diuerso marito ob similes causas uxorem repudiare.

Sed quòd ratas nuptias adulterio tantum aut simili flagitio dirimi posse diximus, id sic accipi oportet, dum utrique maneat ea uita, in qua fuerit matrimonium contractum. Nam morte alterutrius interueniente, soluta est uinculo iugali persona superstes: nec alias nuptias a sciscere authore, Paulo uetatur. Mortem porrò duplicem esse, uiri religiosi tradi. lere: naturalem, quæ est animæ atque corporis discessus: spiritalem, cum religioni deuotus quispiam ex cōmuni & mundana in spiritalem uitā migrat, & deo quasi nascitur. ergo factū est ut professio- ne quoq; religionis matrimonii dissolui placuerit patri- bus sanctis. Ut aut post nuptias alterutri liceat religioni se deuouere, tribus omnino modis accidere potest: primo, si coniux adulterij conuincatur. secundo, si consentiat idem, siue perinde se religioni mancipauerit, siue in uita quæ dicitur secularis, citra suspicionem tamen inconti- nentiæ perseveret. tertio, quamdiu uirili opera non fue- rit matrimonium consummatum. Atque hoc quidem ulti- mo modo licet in seculari uita perseveranti ad alias transire nuptias: secus nulla ratione datur.

De cōuer. con
constitutus, c.
cū sit codētit.

ca. uerum poss
codem tis.

LIBRI PRIMI FINIS.

E.j. 10 AN.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDÆ
cordubensis, artium & Theologie doctoris,
De ritu nuptiarum & dispensatione
Liber secundus.

Actenus de impedimentis nuptiarum, hoc est, de ijs rebus, quibus antecedentibus matrimonium non consistit, & quae res quæq; iure impediret, explicauimus, deinceps quatenus in singulis locis sit pontificis maximi dispensationi differemus. priuilegia enim iuniores, ac indulgentias principum, dispensationes: & ipsum indulgere, dispensare dicunt: nouis quidem vocabulis, sed quæ necessæ fuerit in hac questione passim à nobis usurpari. Dispensatio igitur (ut à iuris doctissimis definitur) est iuris communis ob necessariam aut utillem causam prudens relaxatio. quam si uolumus eius considerare principium, à natura profecta, nec utiliter modo ad remp. administrandam, moderandamque religionem sed etiam necessario summisq; rationibus induciam esse intelligemus. Quanquam enim dispensatio legibus & institutis aduersa esse uideatur, si tamen eius uim perquisitus atq; diligenterius inquiras, nihil aliud eā esse reperi as, quam legē quandam non libris conscriptā in æneis uia aut marmoreis tabulis incisam, sed quæ ab æterna lege deriuata, & in principum iustorum sapientumq; animis impressa, cùm res poscit, ea singulis ciuibus pro cuiusque merito dispensat, hoc est distribuit, ac impartitur, quæ scriptarum

scriptarum legum severitate negata esse uideri possunt. Plato in lib.
 hominum siquidem, ut Plato tradit, ac humanarū actio- qui ciuilis in-
 num in equalitates faciunt, ut nulla lex queat, quod cū scribitur,
 etis simul cōmodissimum sit, atq; iustissimū adamassim
 complecti, & quod semper optimè cadat præcipere, nec
 humanarum ingens inconstantia permittit, simplicē quā
 piā artem de rebus omnibus, & in omne tempus cōsti-
 tui. Porro legem similem esse ait homini pertinaci & im-
 perito, præter q; suum præscriptum nihil fieri permittenti
 qui ne interpellari quidē se patitur, etiā si qua incidat ex
 tri ordinem causa, in qua commodissimū sit, aliter fieri, q;
 pro ratione, quā ipse semel instituerit. Itaq; licet leges cō-
 dere munus sit regiae facultatis, negat tamen oportere, ut
 leges magis, quā uir regius prudentia instructus in admi-
 nistranda rep. ualeant nimirū ut siquid inciderit, ut in-
 cidere per sepe solet, quod secus fieri ac lege cauetur, ho-
 nestū ac iustū esse pro sua sapientia iudicauerit, nihil ue-
 ritus rigidam legis severitatē, ipse quod factū optimum
 honestissimum q; fore putauerit, pro conditione tempo-
 rum, negotiorum ac personarum statuat. Vel abroganda
 penitus lege, quā temporū uicissitudo reip. inutilē reddi-
 derit, alijsque, si res poscet ratio q; sua serit, denuo con-
 dendis, uel quod longē saepius fieri oportet, aliquid in pri-
 uata quapiā causa præter legem publicā statuendo, per e-
 am, quam à ueteribus diximus principis indulgentiam,
 à iunioribus dispensationem appellari, illis ad principis
 liberalitatē spectantibus, quam contra scriptas leges, aut
 mores prœcuiusq; dignitate aut meritis, iustis deniq; de-

E.y. causis

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

causis impartitur, his factum intuentibus, quo iura pri-
uata singulis ob easdem causas præter communes leges
quodam uelut pondere ac mensura distribuuntur. Nam
cum lege quod plerisque magna que ex parte conductit,
caveri possit: quod singulis exactè ac omni tempore, non
possit: necesse est, non solum utile, ad iustitiam colendā,
et uitam hominū moderandam, ut princeps rex que pru-
dens legibus dominetur, atque ita dominetur, ut non ual-
de sollicitus, quid leges contra iubeant, id semper sequar-
tur in tanta rerum uarietate, quod rectissimum ac com-
modissimum sit primum reip. deinde singulis ciuibus ci-
traveip. detrimentum. Nam et illa Platonis, qui nobis
erit propter summam eius sapientiam, et authoritatem
saepē citandus, præclara prudentissima que oratio est, sa-
pientem bonumque principem debere, non secus ciuium,
reip. q. salutem, quam gubernatorem nautarum, nauis q.
incolumitatem spectare. ut enim ille non scripta quædam
sed artem pro lege adhibens suos nautas conseruat, sic
(inquit) eorum administratio quam optima fuerit, qui
talem imperandi facultatem nacti uim artis legibus mul-
to potiorem sequuntur. Nam quicquid agunt prudentes
principes, peccatum abest, modo id, quod quidem perma-
gnum est, tanquam scopum quendam intueantur, ut ciui-
bus suis arte atque ratione iustissima quæque distribu-
ant, eosdemque in officio contineant, conseruentque, aut
meliores, quo ad fieri possit efficiant, quæ ratio (ut ad sū-
mi philosophi authoritatem gentium quoque testimonio-
rum accedat) tanti fuit nonnullis nationibus, ut leges om-
nes.

LIBER II.

nes præter pauca quædam instituta à suis ciuitatibus sū mouerint, eásque moribus principiūque & magistratu- um prudentia maluerint gubernari. quod in Africa et in Asia plerisque populis accidit, & in orbe nostro reip. Ve netorum. quid ita? nempe quia uidebant, si leges semper essent adamusim seruandæ, sæpe in summo iure summā iniuriam inesse: si temporum ac personarum habita ra- tione, priuilegijs & indulgentia principum aut magistra- tuum, hoc est dispensationibus, remittendæ, id toties esse in tanta rerum inæqualitate ac uarietate faciendum, ut id satius esse uideretur, cuncta iudicia fidei, atque pru- dentiæ magistratum committere. quarum gentium con- filium quanquam non omni ex parte sapientissimorum iudicio probetur, declarat tamen, qui legibus utuntur, ijs legum relaxations sæpe & multum esse non solum uti- les, sed etiam iustissimas & necessarias.

Quibus rebus expositis, quoniam leges condere, eásde- que cùm res poscit, dispensationibus remittere, munus es- se diximus, principum ac regum dignitatis, huius rei causam operæ premium fuerit paulò accuratius explicare. hæc enim facultas quanquam sapientium uirorum prudenti- a contineri uideatur, merito tamen principibus ac regi- bus, summisque magistratibus iure gentium delata est, breuiter ijs, quorum summa autoritate resp. administra- tur. Cuius mihi rei quoquo uersus intuenti quattuor om- nino causæ fuisse uideri solent. Vna, quia principis regis- ue prudentia in bene instituta rep. non unius, aut pauco- rum, sed multorum hominum usu rerum, atque doctrina-

E.ij. præ-

DE RITV NVP. ET DISPEN.

præstantiam consilio, ut in condendis, sic in interpretandis, ac temperan. dis legibus, iuuari & debet, & solet authore Platone, cuius ea uerba sunt: Quoniam (inquit) non nascitur rex in ciuitatibus, qualis in apum examinibus, qui ab ipso statim principio corporis animique habitu cæteros unus anteceillat, necesse est conueniant, qui leges institutaque conscribant, uestigia uerissimæ reip. ut par est obseruātes. Altera causa est, quoniam cum legum quo magis quæque bonum publicum attingit, hoc iustior habeatur, optima ratione ipsas condendi uel interpretandi, aut etiam abrogandi potestas, penes eum collocatur, cuius omnium maxime interest, remp. cui præest, satuam esse, atque dignitatem & commoda sua retinere, quod condendis moderandisque legibus potissimum efficitur. Tertia ratio est, atque haud scio an omnium maxima, quod iustorum regum atque principum annos in omni rep. condenda uel administrada, diuino saepe impulsu magis, quam humano consilio ferri, ac uicissim resuocari, eorundemque deū, quam priuatorū hominū longè maiorem curam gerere pru. lentissimi homines omnium memoria uelut duce natura crediderunt. ut Homerici Nestoris de sonio maximi regis oratio declarat. quā hominibus in sitam opinionem non solū magnorum philosophorum authoritas auxit, sed etiam oraculu. n illud diuinum confirmavit, cor regis in manu dei, & illud, per me reges regnant: & legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. unde Augu. rex inquit adoratur in terris tanquam uicarius.

Proverb. 21.

Proverb. 8.

Aug. uete. C.

no. 1, st. q. 91.

C. 32.

rius

LIBER. II.

rius dei, qui alio quoque in loco, rex (inquit) dei habet i-
maginem sicut episcopus Christi. Accedit quarta causa,
quoniam iura legesque dare eorum potissimum dignitati
conuenit, quorum imperio uelis nolis parendum est. Cū
ergo principes ac reges ea potestate sint, ut siue iusta præ
cipiant, siue imperent iniusta, nulli subiectorum sit tutu
recusare: dubitari non debet, quin leges condere, easde
que cum oportebit intendere, ac uicissim remittere, ad ip
sos maximè pertineat.

Quo intelligitur hæc facultas ad eam potissimum scien-
tiam doctrinamque referri, quæ ab Aristotele atque Plo-
tione ciuilis scientia nuncupatur. cui cæteras omnes disci-
plinas subiectas esse tradunt. à cuius dignitate tam pro-
cul abest, doctrina illa iudicaria, qua prætores instructi
populis iura dicunt, causasque legū à regibus conditān
præscripta dijudicant, quām prætores à regibus ut obiter
errorem multorum refellamus, qui putantes iudicariam
facultatem, à ciuili non differre, legum ciuilium cogniti-
onem cæteris cunctis artibus, & facultatibus summorū
philosophorum iudicio prælatam esse falso contendunt.
cum hæc in foro duntaxat iudiciorumque angustijs con-
tineatur, ciuili illa in foro, in castris, in senatu, in scho-
lis philosophorū, ad suminam in nulla nō parte reip. uer-
setur. ut enim est facultas quædam domum & rem fa-
miliarem gubernandi, quæ Graco uocabulo dicitur Oe-
conomica, quædam belli gerendi, quæ res militaris, item
recte dicendi, quæ oratoria, sic illa reip. administran-
de acciuitates optimis institutis, ac legibus in pace &
in bello.

DE RITV N V P T. ET DISPEN.

in bello conseruandi, quæ cæteris omnibus facultatibus
præest, atque legibus ipsis dominatur, regia facultas, ea-
démque ciuilis nuncupata. cuius quasi ancillam & mini-
stram esse iudicariam illam, cui hæc custodiendarum le-
gum à se laturū curam delegauerit, Plato testatur. Quod
si regum atque principum tantam esse ferendarum, atq;
moderandarum legum potestatem non solum homines es-
se uoluerunt, sed deus etiam, qui per Apostolum Paulū
subditos nos esse iubet magistratibus, et dicto audientes:
ac per Petrum regi parere tanquam præexcellenti, duci-
bus tanquam à deo missis, qua tandem potentia eum esse
credi par est. cui Christus claves dedit regni cælorum, &
summam contulit authoritatem uerbis illis, quicquid sol-
ueris super terram, erit solutum & in cælis: & quicquid
ligaueris, ligatum: ad summam quem terris excedens Ec-
clesiæ suæ ac reip. Christianæ cum summa potestate præ-
fecit, si uique loco inter homines esse uoluit. Hanc igitur
potestatem cum in Petro Apostolorum principe datam
esse constet summis sacerdotibus eius successoribus, ne-
fas esse dubitare, quin pontifici maximo, quem papam ap-
pellamus, ferendi, abrogandi, intendendi, remittendi que
leges, potestas longè maior, quam cunctis regibus & prin-
cipibus à deo tributa sit. quid est enim ligare & soluere,
nisi leges condere easdemque pro sua prudentia & arbi-
tratu moderari, uel etiā si res posset abrogare? Aut quid
aliud uerba illa significant, quicquid ligaueris super ter-
ram, nisi illud, quamcunque legem hominibus dederis,
hæc authoritate dei confirmabitur, erit que rata: quancū
que.

Ad R. 13

1. Pet. 2.

Matth. 16,

LIBER. II.

que legem abrogaueris, uel ex parte remiseris, in tribunali relaxabitur. quidquid demum iusta de causa siue in universo, siue in singulos statueris, ratum erit. Sic enim loquuntur omnes, ut qui legi subiectus est. hunc lege tenevi, lege constringi, lege obligari, aut è diuerso lege solutu esse dicant: ut non temere quibusdam uiris doctissimis à ligando lex dicta fuisse uideatur.

Cæterum quia leges non uno genere continentur, sed quædam est naturæ, quædam ciuilis, diuina alia, alia pontificia: cuiusmodi harum quæque sit, & quatenus in quo que genere pontificia potestas progrediatur, deinceps disceremus, ut cum de matrimonij legibus, ac ipsarum distinctione, cuius rei gratia totam hanc suscepimus disputationem, priuatum agetur, expeditior nobis sit ratio de singulis disceptandi. Est igitur lex naturæ (ut Cicero prudenterissime definiuit) quam non opinio, sed innata uis inferuit. porro cum ea uis partim uniuerso generi animalium sit innata, partim per species quibusdam insita, efficitur, ut lex siue ius naturæ (nihil enim refert utro modo nominetur) bipartitum esse statuatur. quasdam enim leges hominibus natura tribuit, quæ nobis sunt cum ceteris animalibus communes: ut propulsionem iniuriarum, filiorum & procreationem & educationem. quod genus definiens iureconsultus, ius inquit naturale est, quod natura omnia animalia docuit: alias peculiares, quæ idcirco sunt ceteris animalibus incognitæ, quoniam eis non sensus nobis, sed ratio potius duce sociaque natura ingenerauit. huius exemplo sunt, seruare pacta,

F.j. lega.

Tho. I. 2. q. 90
art. 1.

2. li. de inuentione.

I. I. ff. de iure nat. gentium.

DE RITV NVP. ET DISPENS.

legatos non pulsare, religionem colere, patriam & paren-
tes uenerari quibus legibus constat ius gentium appellati-
um, quod inde nomen inuenit, quoniam ipso gentes om-
nes utantur, quæ modò non sint tam barbaræ & effera-
tæ, ut humanitatem prorsus exuissè uideantur. A quo ue-
lut fonte singularum rectè institutarum ciuitatum seu
regnorum iura, quæ ciuilia nūcupantur emanarunt. Est
enim ius ciuile, quod singulæ ciuitates moribus ac legi-
bus à iure naturali atque gentium aliquid addendo uel
detrahendo deductis sibi constituunt. quoniam lex, quæ
neque naturæ consentanea sit, neque rationi, fatua est.
aut tyrannica, breuiter indigna quæ nomine legis appelle-
letur.

Ius porro diuinū id potissimum intelligimus, quod præcep-
tis sacrarū scripturarū cōtinetur. Sed quoniā deus idē est
naturæ moderator & opifex, idem diuinarum scriptura-
rum author, fit, ut diuina lex ius quoque naturæ à non-
nullis appelletur. præter quām quod interdū congruit, ut
aliquid sit natura iustum, quod dei quoque præcepto san-
ciatur. quod quanquam uerè, nec incommode dici possit,
Uidor. lib. 5.
ethy. & habet
qut. di. 1. c. 2. nos tamen magis receptam, et inueteratam doctissimorū
hominum loquendi sentiendique confuetudinem sequen-
tes, in hac questione differenda discrimin mox expositū
obseruabimus. Ius pontificium est, quod pontificum re-
scriptis, conciliorum sanctorumque patrum decretis à iu-
re diuino & naturali deriuatum in ijs potissimum rebus
uersatur, quæ sacramenta, ceremonias, reliquunque dei-
cultum ac religionē attingunt. Sed iuris genera & uarie-

etatem.

etatem explicuimus, iam in singulis quantum possit pontificia maiestas consideremus.

In qua disputatione unum quasi fundamentum instansum ac certissimum, & ipsa quæ natura duce ac religione authore, simulque sapientissimorum virorum auctoritate supra constituimus, consentaneum, iaciendū est. In ipsis omnibus non solum humanæ prudentiæ, sed etiam naturæ uel diuinis legibus moderationi pontificiæ locum esse, quarum rectitudo ob hominum humanorumque actuum in aequalitatem, inconstantiam, ac temporum uicissitudines, aut locorum discrimina huiusmodi est, ut uarie tas, in eam uel omnino possit, uel ex parte cadere. Nam cū rerum ab hominibus agendarum instabilis ac uaria natura nullam legem de se ferri patiatur, quæ omnibus hominibus conueniat, omni loco atque tempori seruiat: necesse est in omni sapienter instituta repub. aliquem (ut supra indicauimus) esse, qui huiusmodi legibus imperet, & pro nascentium rerum diuersitate, & singulorum hominum cōditione sancte atque prudenter moderetur. Quod si in alijs rebus publicis hominum sapientia fundatis diligenter etime cautū est à legislatoribus, qui hanc potestatem in omnes leges, quibus utitur resp. regibus siue summis magistratibus tribuerunt, nonne stultum esset, ne dicam nefariū & impium putare, id à Christo deo optimo maximo, in sua rep. & ecclesia fuisse prætermissum? aut ipsum parcus legum quasi habendas, quā cæteros legumlatores, auariusque potestatē illam uicarijs suis reliquisse? Multo igitur aliter sese res habet, nec ullus uir quam

F.ij. legisla-

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

legislator, nulla ciuitas aut regnum, plenam cuiquam legum moderationem & imperium tam largè, ac liberaliter uel dedit, uel dare potuit, quām Christus Petro Apostolorum principi, eiusque successoribus pontificibus, cū soluendi atque ligandi potestatem his dedit, & claves regni cælorum attribuit. quod altamente prospiciens Leo 24. q. i. manet. papa: Manet ergo (inquit) priuilegium Petri, ubicumque ex ipsis aequitate fertur iudicium. Hoc igitur altè, ut quidem speramus, iacto fundamento, in promptu erit ad hunc uelut scopum intuentibus, omnes dubitationes ac difficultates expedire. Quæris num summi sacerdotis potestas non modo legibus humana prudentia conditis dominetur, sed ad leges etiam naturæ serpat, & eas quæ diuino iure continentur. Primum dico, quas leges neque natura, neque diuina sapientia, sed hominum uoluntas ob aliquas commoditates prudenter sanxerit, has pontificem posse pro suo arbitratu, & non ita magna causa, ac forsitan sola uoluntate relaxare. aut si res posset, abolita (ut in talibus fieri potest) rectitudinis causa, prorsus abrogare. deinde quod ad naturæ diuinæque leges attinet, quicquam temerè adseuerare: fieri enim potest ut fallar, homo cæteris nec oculatior nec ingeniosior: tamen si uera sunt, quæ supra differuimus (ut esse omnino uidentur) eadem quidem non intelligo, cur de omnibus, quarum est eadem ratio, non sit eodem modo statuendum: putandumque nullam esse omnino legem, qua de rebus homini agendis, quidquam non communissimo seu primo principio sancatur, siue ea naturæ sit, siue iuris diuini: de cæteris enim nihil.

Math. 16.

nihil, ut uideo, dubitatur, quin cadat aliquo modo in sū-
mi pontificis potestatem. Sed occurret aliquis uim scili-
cet rerum ignorans, ambitiosæ more hominum naturæ
deoque patrocinium parans exclamat, quam tu nobis im-
mensam, & incredibilem pontificis potestatem narras?
An est homo quisquam cui liceat, quod uix deo immor-
tali datum est, ut naturæ uim afferat eius legibus inuers-
tendis? uel si liceat, fas etiam sit omnium parentis sagas-
cissimæ iussis ac præceptis obmurmurare? Aut quis fu-
ror est, quæ tam impia temeritas, mortalem hominem,
hoc uel sibi arrogare, uel alteri tribuere, ut maiorem di-
uina sapientia in ferendis legibus perspicacitatem
habere possit? Quasi uero nos, cum licere aliquid pon-
tifici in leges naturales, aut diuinæ asserimus, bellum in-
dicamus naturæ, aut cum gigantibus, ut est in fabulis, cō-
tra superos conspiremus. quod tantum abest a nostris in-
stitutis, ut ita demum leges iustissimas, & ad salutem
hominum religionis que maiestatem accommodatissimas
fore profiteamur, si eis uel condendis, uel temperandis, ut
cæteri principes, sic pontifex integræ naturam uelut du-
cem optimam sequatur, & magistrum solertissimam, di-
uinæque leges intueatur. credendo est enim Augustino,
qui negat in temporali lege quidquam esse iustum, quod arbitrii
non ex æterna homines sibi deriuauerint. Sed quoniam
(ut primum dignitati naturæ satisfaciamus) interdum
efficitur, ut quidam corruptis moribus prauisque opini-
onibus obruentes naturæ lumen, & quid ipsa ferat, non
reclara ratione, sed sua libidine metientes, legibus eius ab-

DE RITV Nupt. ET DISPEN.

utantur, ac suis deinde sceleribus falsam summæ honestatis specie prætendant: pontificiæ potestatis, regiæque facultatis est, ad stultorum iudicia prava corrigenda, coercentiamque improborum malitiam, si quid tale acciderit, uel accidere posse suspicio sit, huiusmodi naturæ leges, non abrogare, aut inuertere (hoc enim furor esset experiri, uel saltē fieri posse putare) sed prudenti quapiam interpretatione temperando aliquid in eas, pro sua prudenter publice uel in singulorum causis constituere. hoc tamen non fuerit repugnare naturæ, sed ipsam potius ac carum mentium stultitia, aut uersatarum calumnijs uindicare. Nam (ut fiat quod dicimus exemplo manifestius) quæ lex potest esse magis naturalis, quam ut uis aliqua propulsetur, cùm ipsa natura mutas etiam animantes quasdam cornibus, auis unguibus, nonnullas dentibus ad hoc munus armauerit? Sed quoniam plerique cùm possent per leuiorem repugnantiam uim se impetentium depelle, tamen uel errantes opinione, uel ultiōnis libidini, seu forsitan odio inueterato indulgentes, ad magnas iniurias processere, qui facti rei patrocinium ab hac lege naturali petebant: prudens legislator, ut malitiæ istorum occurreret, temperandā legem prudenti interpretatione pro sua potestate putauit, ac adiecit, modo id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ: quod si huiusmodi additamento sic perfici posset lex naturalis, ut æquè omnibus semper conueniret, multo profecto minus negotij esset in legibus temperandis. Sed ecce aliæ non minores difficultates existunt: nam si licuit hanc dubiè fugatæ periculum evitare

tare, alia nimis causa fuerit fortissimi & bello incly-
 ti militis, si quis eum fuerit adortus, alia hominis ignavi-
 & à bellica laude abhorrentis: imperfecto enim agresso-
 re longè secus de Thersite, quam de Aiace fuerit iudicā-
 dū non in foro tantum, sed etiam in scholis theologorum
 Ille nanque sine iactura sui nominis fugere poterat, huic
 uel pedem referre turpisimū esset, ac mortis in star. quod
 exemplum in una lege positum per plurimas potest facil-
 limè transferri. Tanta est enim rerum humanarum uari-
 etas, ut uerissimè dictum sit, plura esse negotia, quam nō
 modò leges, sed etiam uocabula. Si ergo legem naturæ tē-
 perare iuris consulto, aut ei cuius authoritate ipse leges
 ferebat, licuit cunctis hominibus approbantibus: quan-
 to magis permisum esse debet pontifici, qui omnibus
 principibus, ac regibus dignitate authoritatēque prae-
 stat?

Agè uero ne temerè & indoctè blandiri naturæ ui-
 deamur, num eius uim, eiusque constantiam tantam esse
 putamus, ut nulla re cursus eius impediri possit, aut ali-
 orum, aut semel intenderit deflecti: nunquam demum
 eadem peccare ualeat, ut ipsius leges semper ratas, firmas
 cōstantes, atque sempiternæ rectitudinis esse credamus.
 At cùm sit maxime naturale, ut ex homine homo, ex e-
 quo generetur equus: interdum tamen uidemus, ex ipsis
 monstra quedam nasci à figura humana & equi forma
 procul abhorrentia. & cùm ex tritico triticum, or-
 deum ex ordeo procreari natura uelit: multis tamen in
 locis, hoc in auenā, illud in typham degenerare notatur.

qua-

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

Ethi.5.

quæ merito à philosophis naturæ peccata nuncupantur: qui naturale non id dunt taxat intelligi uolunt, quod semper sit perpetua quadam constantia (hoc enim citra deū & cœlestes substantias non ita malis naturis est datū) sed quod efficitur magna ex parte. quod usque adeo uerum est in ijs, quæ natura dicuntur esse iusta, ut ob hoc ipsum quidam ueterum philosophorum, nihil esse natura iustum putauerint, quoniam ex ijs, quæ talia esse dicuntur, nihil uiderent, quod non aliquando iniustum esse reperiretur. Quorum sententiam Aristoteles rerum sagacissimus interpres ita refellit, ut natura iustum id esse doceat, non quod semper, sed quod ubique sua sponte, non aut opinione hominū eandē habet uim, magnaq; ex parte iustū est: quod itē aperta ratione declaratur. Reddere nāque depositum natura iustum esse constat, tamen incidunt tempora, cum id facere contra officium maximē sit ut si quis deposito gladio exire de potestate cœperit, depositumq; repeatat, iniustē profecto agat, qui arma furenti ministrauerit: & par i ratione, qui thesaurum apud se depositum reddiderit paranti eo ad patriam oppugnandā abuti. quia tamen id efficere maxima ex parte iustū est, & hominibus ubique gentium insitum, non lege uoluntaria sancitum, idcirco depositum reddere, ut est, sic esse dicitur natura iustum. Cūm igitur quarundam legum naturalium ea conditio sit, ut non omnibus temporibus hominibusq; conueniant, nihil mirum est, si eis quoq;, cūm talia tempora incident, potestas pontificia dominetur. non ut agat in diuersum contrariam legem statuendo,

aut

aut illarum quampiam abrogando (hoc enim esset naturam, quod fieri non potest, inuertere, sed ut temporibus, qualia diximus, incidentibus quem oportuerit à lege naturae publica, interpretatione, quam dispensationem uocamus excipiat. Ac ut mirari desinas, naturae leges, quae uersatiles hominum mores attingunt, posse lima humanae prudentiae aliquatenus expoliri ac temperari. uerte a nimum ad eas artes, quae græcè à machinis, quas aduersus naturae conatus adhibent, mechanicæ nuncupantur, & multis in rebus inuenies id, quod longè mirabilius est, naturam ingenio artibusque hominum superari. quæ natura cùm sæpe, ut testatur Aristoteles, contra quam nobis est opus efficiat, arte tamen cogitur nostris commodis inseruire.

In mechanica

Sed intelligere oportet, id quod est à uiris prudentissimis animaduersum, ut sunt in mathematis pronunciata quædam à græcis axiomata, hoc est communes rationesque sententiae nuncupata, quale illud: quæ sunt eidem æqualia, ea inter se quoque æqualia sunt, & item: si ab æquilibus æqualia demas, quæ supersunt, sunt æqualia: sic esse in rebus agendis quasdam naturae certissimas notissimasque leges, quæ nullam neque dubitatione neque correctionem admittant. cuiusmodi est illa, omne bonum est petendum, omne malum fugiendum: & quæ ad hanc proxime accedit, uirtus colenda est, uitium contraria repudiandum. Utque axiomata principia reliquorum illius generis theorematum, hoc est præceptorum, sic leges huiusmodi quasi fontes & capita esse, unde cæteræ naturæ

G.j. leges

DE RITV NVPT. ET DISPEN S.

leges deriuantur. Sed interest, quod in mathematis ut principia, sic cætera quæ ab ipsis emanarunt, sempiterna sunt & necessaria, leges naturæ non omnes habent eam firmitatem. Illud tamen est persimile, quod utrobique principia certissima sunt & perspicua, & ob eam rē posuenda in ratiocinationibus, non etiam confirmanda, cætera uero minus habent uel perspicuitatis, uel etiam certitudinis & constantiæ. quo fit, ut in has secundas naturæ leges aliquid pontificibus, quemadmo. lñ exposuimus liceat, primas quæ ne mutari quidem possunt ullo modo, attingere nefas esse putetur. Sed de lege naturali satis, iam ad diuinam transeamus.

Diuinum ius esse dixinus, quod legibus ac præceptis sacrarum scripturarum authore deo continetur, quod licet uerissimum sit (nam ut leges Salonis, leges Lycurgi dicuntur, quas hic Lacedæmonijs, ille dedit Atheniensibus, sic leges diuinæ, quæ à deo latæ sunt: & unaquæq; nomen à suo latore mutuatur) tamen non omnes diuinæ leges uno genere continentur. quædam enim sunt, quæ licet non fuissent sacris literis traditæ, ab ipsis tamen natura dictarentur hominibus: aliæ quas ex his mortalium quoque prudentia deduxisset ad rei publicæque salutem excogitasset. homo enim natura ciuilis est, atque hominum communio, quæ ciuitas appellatur, non tam uoluntate, quam necessitate naturæ consistit. Necesse est enim homines, cum rebus plurimis indigeant, quas singuli sibi præstare nequeant, in locum unum conueniant, ut mutuis operis atque officijs adiuti res ad uitam degendam.

dogendam & necessarias & commodas habeant, ut apes
ad fauum conficiendnm, & communi opera cōmūnem ci-
bum, qui singulis nulla ratione contingere, comparandū.
Quoniam igitur in tanta morum corruptela post pecca-
tum primorum hominum, nisi leges adsint uindice malo-
rum, ciuitatem labefactari necesse sit, quæ tanq' uā: quus
habenis, nauis clavo, sic ipsa legibus gubernatur. idcirco
hominum solertia, ad eam conseruandam iustas & quasq'
leges inquirentes, plerasque inuenient, quæ in sacra
scriptura traditæ sunt. ut de furtis, de homicidij, de adul-
terijs, de falsis testimoniis, de periurijs: nam hæc omnia cri-
mina iure quoque ciuili Romanorum uindicantur. quo
itidem omnes fere leges de ritu nuptiarum continentur,
quæ iure diuino fuerant sancitæ. Hæ autem & supradi-
ctæ leges, quæ primum ciuile temporariumque bonum,
deinde æternam beatitudinem intuentur, partim natu-
rales partim ciuiles, aut pontificiæ uocari potius debent,
quam diuina. Sed aliæ leges atque doctrinæ in libris sa-
cris habentur, quæ non ad hominum inter ipsos societa-
tem tuendam datæ sunt, sed ad humanas mentes religio-
ne imbuendas, & æternæ ueritatis occultam lucem ho-
minibus detegendam, oraculisque reuelandam: cuiusmo-
di sunt, quæ mysteria fidei, atq; sacramentorum uirtutē
attingunt. quæ leges præceptæ idcirco iustius proprius
que cæteris diuinæ nuncupantur, quia non modo ad de-
um authorem referuntur, sed etiam sola dei sapientia &
oraculis peruestigari & tradi poterant, & protinus æter-
nū diuinumq' bonum spectant. Quæris igitur quatenus

G.ij. leges

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

leges diuinæ moderationem pontificis siue dispensationē admittant? Rursus ad illam quasi formulam, quam supra exposuimus respondeo, quatenus cuiusque rectitudo loco, tempore, aut persona, aliāve ratione mutari potest. Cu iusmodi esse uidetur omnes quæ res hominibus agendas attingunt: siue ad cæmerorias, siue ad iudicia, siue ad mores hominum pertineant. Paucis quibusdam exceptis, ex earum genere, quæ in iure naturæ uelut axiomata diximus esse. quæ licet uersentur in rebus agendis, sunt tamen à singulis in tam latam uniuersitatem abstracta, ut nihil accidere posse uideatur quod ipsarum honestatem uariet. Itaque præter eas, quibus de fide & sacramentorum uirtute, rebusque diuinis aliquid sancitur, quæ res nullo modo in hominum inter ipsos actiones cadunt, paucæ admodum leges sunt in scriptura sacra, quæ uicarij Christi dispensationem non admissuræ uideantur.

Sic enim accepimus à maioribus, quod pontifex maximus iustis ex causis prudenterque decernit, id non hominem, sed deum potius definire quas rationes, ut credibile est, secuti uiri sapientissimi, & summae in iure pontificio interpretando, authoritat^{is}. Innocentius papa quartus,

Inno. de iure in c. quanto host. c. Henricus cardinalis Hostiensis, Vincentius, Io. Andre quarto de trast. & Ancharranus, negarunt extra fidei articulos ullas pre.

Vincen. c. pros. esse leges diuinæ, in quas pontificis (cuius idem ac dei tribunal^{is} se tradunt) dispensatio cadere non possit, in quo posuit de cons. bunal^{is} tradunt) dispensatio cadere non possit, in quo ces. prel.

Abbas ibidem. rum sententiam manibus, ut aiunt, & pedibus iuit Nicolo laus Abbas Panormitanus author ingenti & doctrina

Io ancha. con. & grauitate. Sed ut cæteri, qui multi sunt in hac sententia

LIBER XI.

ta, taceantur, non est tacendus uir memoria nostra do-
ctissimus, & cognitione iuris pontificij clarus Philippus Super. c. que
Decius, qui cum iudicio suo incorruptus, non ad alterius in ecclesiaturum
uoluntatem commentaretur, sic scripsit quodam in loco: de constitutio-
nibus.

Tu (inquit) adde, quod papa in omnibus dispensare po-
test præter quam in articulis fidei. Nec spernenda est iu-
re ciuili consultorum authoritas, doctissimorum uideli-
cet, & christianorum: qui ut à principe ius diuinum ab-
rogari posse negant, sic distingui, limitari, restringi que,
in aliquo casu ualere aiunt. Nam quod quidam addendū
putant, nisi immineat peccatum lege diuina mortale, hoc
ita intelligere oportet, nisi causa tam leuis sit, ut id face-
re et permettere sit peccatum mortale. hoc est enim, quod
ex iure consultis iuniorum doctissimus Bartholus tradi-
dit. Nam quando causa (inquit) legis peccatum excludit, Leg. omnes po-
ualet etiam contra ius diuinum dispositio, secus autem puli. ff. de iure
minime. Nam si aliter additamentum accipias, quomodo iurando.

contra legem dei fieri aut permitti quidquā possit, in quo
non immineat peccatum mortale? cùm id ipsum protinus
sit peccatum mortale, aliquid contra legem diuinam fa-
cere. Nō erit igitur dispensatio in legibus dei, scd ne na-
turæ quidem, nisi cùm res ipsa. æquitasque docet id face-
re, quanquā sit contra legis scriptū, non tamen esse con-
tra mentem legislatoris. cùm autē legislatore dico, nō mo-
do principem, qui eam tulerit, sed deum etiam aut natu-
rā intelligi uolo. qui legislator quoniā quod factu iustum
æquūque sit, hoc semper fieri uoluit, sed de omnibus &
singulis quæ in eo genere accidere possent, nō potuit sim-

G. iij. plie.

DE RITV NVP. ET DISPEN.

plici lege cauere, idcirco hac deficiente, satius est per dispensationem contra, quam secundum ipsam, licet sit naturalis, agere. quae re Thomas Aquinas in hunc maximum modum edidisset: Quoniam actiones humanas propterum ac personarum rerumque aliarum rationibus uariare necesse est, ideo præcepta secunda, quæ sunt uelut conclusiones primarum naturæ legum, ita procedunt, non ut semper, sed ut magna ex parte efficaciam obtineant, nam talis est (inquit) tota materia moralis. quare ubi ipsarum efficacia deficit, licetè possunt præteriri. Sed hæc cum prudentissimè & sanctissimè eisdem propemodum uerbis differuisset, quæ nostræ sententiae punctis omnibus suffragantur, tamè quasi metuens ne, si paulò ipse largior in dispensationibus uisus esset, licetia, qua cum non mediocri animarum periculo interdum quidam abutuntur, autoritatem facere uideretur adiecit. Sed quia non est facile huiusmodi uarietates definire, idcirco deo authori naturæ ex cuius autoritate efficaciam habent reseruantur, ut legem præteriri permittat, in illis casibus, ad quos legis efficacia se non extendere debet: & talis licentia, dispensatio nuncupatur.

Quam sententiam haud e quidem aliter (pace magistri dixerim, probari posse crediderim, quam si tunc dicum dispensare uelit intelligi, cum per rectam rationem piorum mentibus eorum præsertim qui religioni Christianæ præsunt, iudicium sit ab æterna lege, quæ mutari nequit, proficisciens, sic tunc fieri commodius esse quam pro legis naturæ præscripto, cuius rectitudo, ut tolli prorsus nulla ratione

Tho. 4. sent.
di. 33. art. 2.

Vide eundem
12. q. 97. art. 6.

tione potest, sic temporibus incidentibus nonnunquam
 interpellatur, quod rectum iudicium, aut fallor, aut non
 longe abhorret ab ea, quam ipse internam inspirationem
 appellat, & olim iustis hominibus pro dispensatione fu-
 isse tradit, ut multis uxoribus sine crimine iungerentur.
 Nam licet raro fiat, ut singulae naturae leges deficiant, in
 omnibus tamen ob ipsarum multitudinem defectus fre-
 quenter accidunt, quibus interuenientibus, si semper es-
 sent oracula diuina consulenda, nonne Christianos ne-
 cessere esset inextreabilibus saepe difficultatibus implica-
 ri, cum nobis non datum sit, quod olim Mosi amico dei, ue-
 ras audiendo reddendoque uoces ipsum sciscitari? legum
 igitur sive naturalium, sive diuinarum defectus & mo-
 deramina solius dei iudicio & potestati reseruari ueris
 simè dicas, si quod Christi uicarii iudicio & authoritate
 decernitur, id iudice authoreque deo intelligas definiri.
 quam sententiam iam pridem sanctorum patrum & ec-
 clesiae testimonio probatam esse declarat, id quod Inno-
 centius tertius ecclesiae Andeg. rescripsit, qui præfatus ^{Detract. epist. copiæ in eis coram}
 deum suo tantum iudicio conjugij ut carnalis, item spiri-
 talis dissolutionem reseruasse, non humana inquit, sed
 potius diuina potestate coniugium spiritale dissoluitur,
 cum per translationem, depositionem, aut cessionem au-
 thoritate Romani pontificis, quem constat esse uicarium
 Iesu Christi, episcopus ab ecclesia remouetur. Sed alio in ^{Eodem tit. cap.}
 loco idem pontifex in eandem sententiam episcopo Mar- ^{quanto,}
 guntino haec uerba rescripsit: Potestatem transferendi
 pontifices ita sibi retinuit dominus & magister, quod
soli

DE RITV NVR. ET DISPEN.

soli beato Petro uicario suo, & per ipsum successoribus suis speciali priuilegio tribuit, et concessit, sicut testatur antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam exhibendam. Non enim homo, sed deus separat, quos Romanus pontifex, qui non puri hominis, sed ueri dei uicere gerit in terris ecclesiarum necessitate uel utilitate pensata, non humana, sed diuina potius auctoritate dissoluit.

Si res igitur quae nenerit in controvrsiam talis sit, ut eam legislator, si adsit permisurus fuisse sapienti pontifici uideatur, hanc neque facere permisum pontificis, nec ipsum dispensatione permettere peccatum erit. neuter enim faciet contra legem aeternam, hoc est contra rectam rationem. Est enim lex aeterna, ut testatur Augustinus, ratio

Aug. de lib. art. burio.
diuina uel uoluntas dei ordinem naturalem conseruari iubens, perturbari uetans. quae non scripto, sed diuina sapientia continetur: quia ab eo potius uiolari, qui cum res

Glo. in c. domis
vo sancto di. I. poscit: non dispensat, docet scholium quoddam, siue glossa. Sauocari debet, cuius uerba subieci: Patet (inquit) dispensationem quandoque esse debitam, et quod episcopus peccat, si non dispensat. ubi est euidentis ratio dispensandi, hactenus glossa. nam cum res secus atque diximus habet, & facere, & dispensando permettere crimen est, nec dis-

Glo. in c. non
est deuoto. dispensatio consistit. Nam ut testatur scholium alterum:

non est tutus apud deum, is cum quo papa dispensat, nisi subsit causa dispensandi. his igitur quos supra memorauimus auctoribus nihil est, quod ex iure pontificio consultis aliorum præterea, qui plurimi consentiunt, testimoniis requiramus. Cum quibus theologi quanquam

verbis

uerbis nonnulli dissentiant, re tamen fere omnes consen-
 tiunt: qui ubi uentum est in eam disputationem, num in
 præcepta decalogi, quæ constat dei simul & naturæ le-
 ges esse, dispensatio cadere possit, duplē faciunt dispe-
 nsationem: unam qua lex prorsus abrogatur, in quo dispe-
 nsationis nomine abutuntur: alteram, quæ legem interpre-
 tatione moderatur. & cùm priori locū esse negent in præ-
 ceptis secundæ tabulæ, posteriorem non excludunt. quod
 nihil est aliud quam in legibus illis dispensationem, quæ
 propriè intelligitur admittere, abrogationem repudiare.
 antiquatio enim siue mutatio legis, abrogatio eiusdē est,
 nō dispensatio, quæ dispensatio nihil aliud est, quam tē-
 porum, locorum, personarumque ratione habita, cùm ne-
 cessitas uel utilitas pro rei conditione poscit, legis duriti-
 em sic interpretatione mollire, ut aliquis tunc ea lege non
 teneri, cum autoritate declaretur. Sed ut ad sapientum
 uirorum autoritatem, ac testimonia, momenta quoque
 rationum accedant, quæro ab istis diuinarum legum pa-
 tronis ambitiosis, si in leges diuinæ dispensatio cadere
 non potest, quomodo licuit David cū suis comitibus pro
 positionis panibus famam depellere contra legem dei A-
 chimelech pontifice dispensante, & factum Christo tam
 longè pōst in Euangeliō comprobante: cur ab optimis pō
 tificibus in sponsis uotis est tam sēpe dispensatum? Illa
 enim uouete & reddite? & uota tua noli tardare, utrum
 Scæuolæ aut Seruij Sulpitij responsis habentur, an in sa-
 crarum scripturarum oraculis? Agè uero quid turpius
 sponte sua, aut magis contra dei præceptum, quam fæne-
 rari?

1. Reg. 21.

 Marci. 20
 Vide tit. de uo
to.

 Psal. 75.
 Eccl. 5.

H. j.

rari?

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

Art. i. poli. rari? crimen philosophis. ut naturæ aduersum, magno cō-
sensu damnatum, & sacræ scripturæ multis locis inter-
dictum: at cum pignoris fructus in sortem non computa-
re, sit haud dubie peccatum fænerantis, tamen Innocen-
Ca. salubriter tius tertius sic legem interpretatione molliuit, ut ea non
de usuris. teneri, si cui pro dotali pecunia fundus pignori datus
esset, decreto publico declarauerit.

Vide. tit. de iu- reiu.

Exod. cap. 3.

Lucas. 19.

Exod. 22.

Transeamus ad ipsa decalogi præcepta, si præceptum
de iuris iurandi obseruatione remitti nullo pacto potest,
quomodo pontificum decretis toties legimus esse relaxa-
tum? si lex quæ furta uetat, non patitur dispensatione,
cur in summa necessitate impunè furari licet? aut quomodo
deus iudeis excedentibus Ægypto furari non permi-
sit solum, sed etiam est adhortatus? si patres absque ex-
ceptione piè colendi sunt, eisq; parendum præcepto dei,
cur ipse dixit, si quis uenit ad me & non non odit patrē
suum & matrem, non potest meus esse discipulus? ac ne
singula persequar, si præceptū homicidij dispensatione
temperari non potest, cur Christianis licet cum hostibus
legitimis pugnare? cur de facinorosis pœnas capit is sume-
re? quod deus præcepit Moysi, ne patiaris inquit maleficos
uiuere. Cur Samsoni permisit deus, ut se templi ruina cū
tot hominibus iuuolueret? sed isti de uotis minus sollici-
citi, in illis aiunt non sine iusta causa dispensari, uel ea-
dem in meliora commutari, cum uidelicet secus fieri ho-
nestius, ac commodius esse uidetur: in præceptis decalogi
quæ simul naturæ simul diuinæ leges sunt, haud satis illi
quidem fortassis acute, sed quoquomodo possunt, tergi-
uero.

uerfantur. Et præcepta (inquiunt) decalogi non simpliciter indispensabilia sunt, ut ar enim ipsorum uerbis, sed ad mentem præcipientis accepta. Nam qui furari uetuit, nolebat præceptum suum in summa necessitate (quæ alio quin res facit communes) obseruari. neque cum ab imponentibus debitoribus aliter debita exigi non possunt, nam id factum ne debet quidem furtum appellari, præsertim cū fiat non in uito rerū omnium domino. Et pari ratione deus (inquiunt) cum prohibuit homicidium, non iustorū hostium, aut flagitiorum hominum necesse uetare uolebat. idcirco enim Samsoni permisit, ut improbos homines occideret. Nam quod ei licuerit sibi mortem consciere, non defuit causa, et quidem (ut credi par est) iusta, sed nobis non explorata. Atque eodem modo parentes colli iussos esse respondent, sed nisi filios à uera religione atque dei cultu conentur seducere. cuius orationis summa (si uerū querimus) nō alia est, quæ ea præcepta sepe esse obseruanda, nisi cū accidit, ut id quod præcipitur, contraria fieri necessitas cogat, aut magna commoditas adhortetur id nimirum quod in uotorū quoq; dispensationibus obseruatur. At isto quidem modo nulla lex naturæ consentanea dispensationē pati queat. ne illa quidem quæ reddere iubet depositū, de quā supra diximus. Mens enim præcipientis, hoc est ratio naturalis, quæ legem illam mentibus hominum impressit, semper uoluit obseruari, præterquam cū ipsum reddere constet in magna repetentis aut etiam reip. iacturam recidere, aut quiddam huic simile accidat. ac eodem modo licet di cæteris statuere.

H.ij.

Istorum

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

Istorum igitur ratio quanquam sit (ut est uerissima, tam
men tantum abest, ut omnia præcepta decalogi uendicet
à dispensatione, ut maximè confirmet, eorum quædam
dispensationibus esse opportuna. quoniam hoc ipsum est
genus quoddam, et quidem maximè omnium necessariū
dispensandi, quæ fuerit mens præcipientis, seu legislato-
ris in causis contingentibus cum autoritate, ut saepe di-
ximus, declarare. neque enim cuiusvis est legem interpre-
tari, sed cuius est condere, aut cui data sit ab illo plena le-
gum moderandarum potestas. nam qui præcepta secun-
dæ tabulæ ab interpretatione quoque uendicare conan-
tur, tanquam satis fuerint ab ipso legislatore declarata,
hi mihi uidentur in quo legibus huiusmodi fauere maxi-
me cupiunt, in hoc maxime easdem oppugnare. æquitatē
tollentes legum omnium uelut animam et moderatricē.
quod eis accidit, dum parum animaduerterent præcepta
secundæ tabulæ in hominum societate mutuisque offici-
is et contrarijs rebus uersari: aut oblii essent uersatile
rerum agendarum in æquabilemque naturam, nullam cu-
iusvis generis constantem stabilemque normam admit-
tere.

Simile nanque uidetur esse, à deo uel natura legem ali-
quam de rebus hominibus inter ipsos agendis sempiter-
næ rectitudinis poscere: atque ab artifice solertiſſimo, ut
securim adamantinæ duritie ex plumbo aut auro confici-
at postulare. Nam ut hic securim: absoluta forma (quod
positum est in ipsius artificio) fabricare potest, quæ scin-
denda duriore materia non retundatur, non potest (hoc
enim.

LIBER. II.

enlm ne deus ipse quidem præstare ualeat salua illorum metallorum natura) sic deus atque natura dabit quidem de rebus agendis rectissimas leges, & quoad licet per materiam stabilissimas, sed ut cunctis temporibus causisq; nunquam interpellata rectitudine seruant, non patitur rerum agendarum uarietas & inconstantia.

Sed urgent isti argumento non tam recto, quam specioso, quod in hunc modum concludunt: quod ex antecedente necessario in bona & necessaria argumentatione colligitur, id quoque necessarium est: decalogi autem præcepta sunt huiusmodi, deducuntur enim ex illis principijs ratiisque sententijs, quæ in rebus agendis fallere non possunt: sunt igitur necessariae, & sempiternæ rectitudinis. ex illa enim rata sententia, omne malum est fugiendum, concluditur oportere homicidia uitare in hunc modum: omne malum est fugiendum, homicidium autem malum est, fugiendū igitur. argumentatio est necessaria, propositio illa, malum est fugiendum, quæ antecedit, est principium indubitatum, & perinde necessariū. lex igitur quæ uetat homicidia, necessaria est, hoc est sempiternæ rectitudinis, ac proinde non magis interpretationem dispensationemque admittens, quam illud unde ipsa deducitur axioma, & pari ratione de adulterijs, & furtis, periuriis, cæterisque id genus edisserunt, cuius argumentationis progressus quam uim habeat, est etiam atque etiam considerandum. tam fucatus est enim specie quadam ueritatis, ut nonnullos egregie doctos uiros fefellerit. Et primum nolo procax aut litigiosus esse uideri, poteram-

H.ij.

enim

DE RITV NVPT. ET DISPE N.

Ari. ethi. 2.
enim dicere id quod quidam uerissimum esse putauerint,
nullum esse tam ratum, tamque perpetuæ rectitudinis a-
xioma in rebus agendis, quod propter harum incertitudi-
nem ac uarietatem ex parte non deficiat aliquando. nam
quæ lex naturæ potest in hoc genere magis esse rata, quæ
hæc ipsa quæ in argumentatione posita est, omne malum
est fugiendum: at incidunt tempora, cum in eas angusti-
as coniecti sumus, ut leuius aliquod malum grauia uitant-
tes, iustissima ratione sequamur: quod facere et ratio co-
git, et magni philosophi censuerunt. nisi forte putamus,
quod leuius est malum, id protinus malum non esse. At
malum (inquis) leuius in tantis angustijs boni rationem
habet. at istud patrocinium tam infirmum est, ut causam
prodere videatur. hoc est enim quod nostra oratio effice-
re conatur, quod natura malum est, id temporibus effici-
tale, ut tanquam bonum eligatur. sed non est opus litio-
bus. dabo tibi legem illam per quam ratam esse, et semper
terna ueritatis, ac rectitudinis: non tam protinus quod
petis assequeris. argumentatio (inquis) recta est, ac neces-
saria. hoc ego non ibo infici. is, antecedens autem proposi-
tio, omne malum est fugiendum, certissima est et sempiter-
næ ueritatis. hoc quoque tibi largimur. quid iuditur ob-
stat, quominus res tota confecta sit? nihil profecto, si hac
solæ propositione constaret antecedens, nunc illa quoque
pars est antecedentis, homicidium est in malum, quæ neque
tam certa est, nec tam necessaria, quam prior: quippe cu-
ius rectitudo cum magna ex parte adsit, quandoque ta-
men desideratur. et illa est certiss. dialecticorū regula,

ex a.

ex antecedente, quod una propositione necessaria altera contingente consistit, in argumentatione etiam necessaria, contingens concludi, non necessarium. ut in rebus naturalibus ex causis necessaria et contingente, qui affectus existit, causam infirmiore aemulatur. Nam hominē occidere quandoq. non esse malū docent non modò leges ciuiles, quibus capitalia crimina iustissimē vindicantur, sed etiam historia sacra, qua constat iussu dei populos esse armis Iudeorum ad internacionem occisos.

Quid (ut cætera præteream, quorum est eadem ratio) in præcepto de cultu et pietate in parentes, negabimus ne posse dubitationes existere, quæ nequeant absque interpretatione præcepti huius explicari? qualis illa esset, agatne contra præceptū filius, qui patris rem p. prodere molientis flagitium cum certo periculo capit is cius indicauerit, si summo patriæ discrimini nulla alia ratio ne possit occurrere. nam si salus reip. patris etiam uitæ præferenda est lege naturæ, quæ bonum publicum cuicū que priuato bono iubet præuerti: qui tali tempore patrē deserit, ut reip. subueniat, is faciet profecto contra scriptum præcepti huius, fortassis tamen legem æternam re. Etiamque rationem non uiolabit. quod uerum esse non potest, si nullam id patiatur interpretationem, quæ dispensatio à theologis nūcupatur. quorū alioqui complures, et in primis uir acerrimo ingenio Scotus, negant, præcepta secundæ tabulæ leges esse naturæ, quæ propriè intelligantur: cadit igitur in ea dispensatio. sed urgent etiam nunc speciosius: ut lex aliqua feratur, quæ non omnibus personis

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

personis & temporibus conueniat, non potest nisi legislatoris uel imprudentia uel malitia contingere, his autem dicere in deū & naturā cadere nefas est. nulla est igitur lex naturalis & diuina, quæ exceptionem, ac proinde dispensationem patiatur. hoc argumentū in eo fallit, quod pro uero sumit id, quod est haud dubiè falsum, accidere non posse, nisi culpa legislatoris, ne lex cunctis personis & temporibus seruiat. nam licet interdum culpa legislatoris fiat, ut in lege iniquitas aliqua notetur, complures tamen leges sunt, et iustissimæ & summa legislatoris sapientia conditæ, quarum rectitudo interdum desideratur, ob rerum, in quibus uersatur conditionem uariam et inconstantem. quo in loco Aristoteles est magister adhibendus, cuius uerba ex quinto Ethicorum libro non gravabor apponere, sunt enim ad hanc quæstionem accommodatissima.

Nam cum lex (inquit) omnis uniuersalis sit, tamen fieri non potest, ut de quibusdam recte in uniuersum statuatur. quibus igitur in rebus in uniuersum statuere necesse est, nec fieri potest, ut recte sic statuatur, in yis quod plerunque fit, lege cauetur, peccatum non ignorantie, & nihil secius recta est. nam peccatum nec in lege est, nec in legislatore, sed in ipsa rei natura: protinus enim talis est rerum agendarum materia. quæ cum summus philosophus dixisset, ac diuinitus differuisse, ne quid in hac quæstione dubitationis relinqueret, quomodo & quando dispensatio fieri debeat edocens, ait: Cum igitur lex uniuersaliter loquitur in rebus agendis, & aliquid in eis ac

accidit præter uniuersale tunc rectè fit, si qua parte legi-
 slator uniuersaliter loquendo defecit, defectus emende-
 tur. quod ipse quoque legislator dicat, si adsit: & si sciat,
 lege constituat. Atque hæc (inquit) est boni & equi na-
 tura, emendatio nimirum legis, qua parte deficit ob uni-
 uersale. potuit ne summus philosophus dispensationis tē-
 pora, rectitudinem, necessitatem, & ipsam quasi naturā
 apertius explicare? dispensatio enim nihil aliud est, quā
 boni & aequi cum autoritate declaratio. quod bonum et
 aequum necessarium esse tradit, ad temperandas leges e-
 tiam naturæ quæ in rebus agendis uersantur, ob earum
 incertitudinem. Itaq; decreto, inquit, est opus (hoc est di-
 spensatione, sic enim necesse est interpretari) quoniā in-
 definitæ rei indefinita norma est quæ Christus deus non
 (ut arbitror) ignorans, nec immemor, complures esse leges
 hominibus à se de rebus agendis, hoc est incertis & inde-
 finitis datas: quæ nisi prudentia cuiuspiam, qui præsto
 sit temperentur, necesse fuerit ecclesiam suam sæpe diffi-
 cultates inextricabiles incurrire, summum sacerdotē in-
 terris loco sui cum summa ligandi & absoluendi pote-
 state reliquit: qui reip. Christianæ, eiusq; legibus præef-
 set, ac de rebus singulis extra ordinem incidentibus præ-
 sens pro bonitate & aequitate, quod in tanta rerum hu-
 iusmodi uarietate iustius hominibusq; cōmodius cense-
 ret, etiam præter legem dēcerneret, quod in legibus dispe-
 sare dicimus. leges namq; etiam diuinas cōmodis salutiq;
 hominum seruire debere, non hæc esse propter leges de-
 renda, Christus haud dubiè author est in Euangelio, ubi

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

Marci. 2.

sabbatum factum (hoc est legem de obseruatione sabbati datam esse) propter hominem, non hominem propter sabbatum clara uoce profitetur. quo in loco David consilium qui cum suis necessitate famis adhortante propositionis panes solis sacerdotibus in cibum lege diuina permisso, dispensante pontifice comedit, tantum abest, ut dannaret, ut tanquam recta ratione initum in discipulorum suorum excusationem allegauerit.

Ad hæc (inquis) interpretatio legum est, quam à præceptis secundæ tabulæ pleriq. theologi & in his Scotus nō excludunt, nos autem de dispensationibus disputamus. leges porro interpretari prudentiæ atque doctrinæ sapientium uirorum munus est, non pontificiæ maiestatis officium. scio quod suprà testatus sum nonnullos esse theologos, qui cum re dispensationem naturalium diuinarū legum admittant, uerbis excludant, & inuidiam uerbi fugientes in eas interpretationem cadere posse dicant, dispensationem negent: quasi uero dispensare quidquam aliud sit, quam legem prudenti interpretatione pro nascientium rerum necessitate cōmoditatēque, in unius plurimum uera causa mollire et relaxare. quæ interpretatio quanquā interdum scripto legis aliquatenus aduersetur, tamen quoniā hoc iustius esse cōmodiusq. recta ratio & res ipsa docet, legem huic non obstante decreto quodā declaratur. quod siue interpretationē, seu legis exceptionem, aut pri-

The. 1.2.q.97 uilegium, siue indulgentiam principis appelles, haud equidē admodū repugnabo, modo cōstet id esse quam summis theologis Thoma Scotoque authoribus dispensationem

et. 4.

Sco. 4. sc. di.
33.q.1.

nuncup

nuncupamus, neq; enim ea uis est dispensationis, ut quæ
mala per se sunt, hoc est natura iniusta, hæc ipsa bona ef-
ficiat, atque iusta. hoc enim in legitimis duntaxat iustis
usu uenit, sed ut declaret cum auctoritate, sic fieri tunc
iustius esse, quæm ut scripto legis naturalis est præceptū.
ad quod munus obeundum quanquam uiros bonos ac sa-
pientes pontifex adhibere & debeat & soleat, ipsorum
tamen officij est, quod rectum esse uideatur consulere,
pontificis decernere, & decreto auctoritatem suam inter
ponere, cum ob eas causas, quas supra communes ipsi cum
cæteris principibus memorauimus, tum quia cum locum
dei teneat in terris, & pro Christo rempu. Christianam
moderetur, fas est credere sape consilia iudiciaque eius,
quæm cæterorum hominum ac principum, proprius & ef-
ficacius dei sapientia gubernari: cuius rei magnum habe-
mus in euangelio. & præclarum documentum, quo ponti- 10. II.
fex Cæphas homo neque probus, nec bonis artibus (Iose-
pho authore) sacerdotium indeptus prophetasse traditur
à Ioanne, qui hoc (ut Augustinus ait) diuino sacramento
propterea quod pontifex, id est summus sacerdos esset at-
tribuens adiecit, hoc autem à semetipso non dixit, sed cū
esset pontifex anni illius, prophetauit. quem locum ex-
ponens Chrysostomus, uide (inquit) quanta sit pontifi-
ciæ potestatis uirtus: pontifex enim effectus, quan-
quam indignus esset, prophetauit tamen, nesciens quid
diceret.

Itaque optima ratione uiri sanctitate & doctrina clas-
ri scriptum reliquerunt, maiorem fidem adhibendā esse
1.ij. uni

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

De præcepto uni pontifici aliquid in ecclesia decernenti, aut interpre-
tr dispensatio tanti, quām multis simul sapientibus. à quo enim potius
(ut Bernardus ait) diuina consilia requiruntur, quām ab
illo cui credita est dispensatio mysteriōū dei? ipsum pro-
inde, quem pro deo habemus, tanquam deum, in ijs quæ
apertè non sunt contra deum audire debemus.

At huic sententiæ nonnulla quoque decreta sanctorū
patrum uidentur aduersari. In primis illud *Urbani* pa-
pæ: Nam ubi apertè (inquit) dominus uel eius apostoli, et
eos sequentes sancti patres sententialiter aliquid defini-
erunt, ibi non nouam legem Rom. pont. dare potest. & i-
tem illud *Zosimi* papæ: Contra statuta (inquit) patrum
condere aliquid uel mutare, ne huius quidem sedis potest
authoritas. ne singula decreta referamus, si quæ in ean-
dē sententiæ reperiuntur. quid igitur ad talia decreta, ad
horum sententias quid respondebimus? Illud nimirum
quod in promptu est, si decreta hæc simpliciter accipian-
tur non solum à diuinis omnibus legibus, sed à pontificijs
etiam, papæ dispensationem excludent. quomodo igitur
intelligenda sint hæc, & his similia, apposita his summae
authoritatis scholia seu glossæ uoc. iri debent exponunt,
quorum summa est, ea dicta esse de ijs quæ pertinent ad
fidem intelligenda. Nam papam non modo contra aposto-
lum dispensare, ut *Martinum* cum bigamo, sed etiam con-
tra ipsius Christi præceptum, ut in iuramento *Urbani*
cum quibusdam militibus, ac in uoto *Innocentij* tertium
rede. non est et deinceps de cum clericis quibusdam, & item in euangelio dispensare
ces. licet interpretando ipsum; ut *Alexandrum* in numero testiū.
itaque

25, q. 1, sunt
guidam.

25, q. 1, contra

25, 24

25, q. 6, iurias
205

De uot. & uo.
rede. non est
et deinceps de
ces. licet

LIBER. II.

itaque uerbum illud non potest, glossa interpretatur de factis, id est sine iusta causa: ut dubium non sit, illud quoque Innocentij tertij negantis in gradibus consanguinitatis diuina legi prohibitis dispensare posse, eodem modo esse accipiendum. nam & ipse sic est locutus, non potest nec sodes, quasi exponens uerbum potest. si enim simpliciter non potest, quid oportuit addere non solet? ergo non potest sine iusta uidelicet causa, sine qua in huius modi rebus dispensare non solet. Ac ne quis miretur, illud non potest, dictum esse pro eo, non facile potest, nec sine magna & per iusta causa, nolo hic Aristotelem citare, qui non fieri posse ea quoque interdum dici tradit, quae fieri quidem possunt, non tamen recte. Sed qui glossematis quae modò citauimus parum habet fidei, legat Hieronymi epistolam ad Eustochium, in qua sic scriptum est. Audacter dicam, cum omnia possit deus, suscitare uirginem non potest post ruinam: ualeat quidem liberare de pena, sed non ualeat coronare corruptam. quo in loco, qui illud non ualeat simpliciter accipit, aut Hieronymi falsum facit, aut diuinam minuit potestatem. licet enim corruptis coronam uirginem ne post paenitentiam quidem tribuat deus quid tamen obstat, quominus si uelit tribuere præter ipsarum merita possit? Quamobrem aliud glossema, non ualeat, id est non congruere potentiae eius interpretatur. In supradictis ergo locis, & si quibus in alijs papa in rerum agendarum legibus dispensare posse negatur, intelligendum est, nisi necessitas aut maxima commoditas adhortetur: talis deniq; subsit causa, ut sic fieri, quam ex prescripto

De restitutio
ne spoliatorum
ca. literas

Metha, li, 5,

32, q. 5, si Panus

lus

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

Vide petr. de
pal. l. 3. d. 40

Io. de Turr. in
summa de eccl
cl. ca. 107.

Scripto legis aequius esse recta ratio iudicaret. quod quia per quam raro accidit, raro licet in talibus legibus dispensare. siquidem pro conditione rerum & lexis autoritate maior minorue causa subesse debet ad dispensandum. Quae quanquam uera sint ac (ut spero) magnis rationibus a nobis confirmata, mihi tamen subuereri in mentem uenit, ne tetricorum theologorum aliquis a nobis consilij nostri rationem paulo seuerius poscens, officium etiam requirat. quasi parum officiosè agere uideamur, si cum gravissimi theologi hanc quæstionem sic tractauerint, ut quidam rem acutius perspicientes, suum iudicium dissimulasse, nec plane quid sentirent enuncianulum duxisse uideantur, ne si ad leges diuinas & naturales pontificijs dispensationibus aditum quamlibet angustum patefarent, easdem prodere, ac licentiae, quæ nonnunquam cum non parvo detimento religionis usurpatur, indulgere uiderentur, nos eas quoq; sacrosanctas leges pontificiæ dispensationi obnoxias esse profiteamur. sed utinam tā facile esset, eos qui paruis occasionib; in uitati diligenter errant, ab ea culpa per uerā doctrinā reuocare, quā recte potest institutū nostrū, à tali criminatione & calumnia uedicari. Nos enim leges à natura profectas à deoq; latas quæ res modò attingent hominibus agendas, pontificis dispensationē admittere posse docemus. sed ita docemus, ut clara uoce profiteamur, dispensationē non esse, cui non suppetat ea causa, quæ faciat recta ratione dijudicante, ut commodius aequiusque sit tali tempore, aut tali casu sic statui, quam proscripto publicæ legis, quæ uenerit in contro-

controuersiam, dispensationem nihil aliud appellantes,
 quam prudentem ac religiosam & grauissimo consilio fa-
 ciendam in causis extra ordinem incidentibus interpre-
 tationem. nō iu his tantum legibus, quae ad sempiternas
 illas rataeque naturae leges, de quibus supra memorauis-
 mus. proximè accedunt (quanquam hæ quo sanctiores cō-
 stantioresque sunt, hoc rarius constantiusque sunt inter-
 pretandæ) sed in eis etiam, quæ longius ab eo uelut fonte
 deriuatæ discessere, & sanctorum patrum conciliiorūque
 decretis sanctitæ & confirmatæ sunt. nam quæ precibus,
 aut (quod longè turpius est) precio, breuiter alia ratione
 quam exposuimus impetrata quæsitæ sit, hæc si uerum
 quærimus quiduis potius aliud, quam dispensatio rectè
 nuncupabitur. nisi forte ludere putamus Bernardum, à
 quo in eo libro, quem de consideratione ad Eugenium pa-
 pam misit, & alia præclare, & illud in primis scriptū est
 ubi necessitas urget, excusabilis est dispensatio: ubi utili-
 tas prouocat, dispensatio laudabilis: uilitas dico com-
 munis, non propria. nam cùm nihil horum est, non planè
 fidelis dispensatio, sed crudelis disputatio est. qui paulò
 ante dixerat, præsis ut prosis, præsis ut fidelis seruus, &
 prudens, quem constituit deus super familiam suam, ad
 quid? ut des illi escam in tempore, hoc est, ut dispenses,
 non ut imperes. quæ ne quis putet de legibus tantum na-
 turæ uel diuinitus esse dicta, Damasi papa decretū men-
 te perpedat, cuius illa uerba sunt: Blasphemare (inquit)
 spuatum sanctum non incongruè uidentur, qui sacros
 canones nō necessitate compulsi, sed libenter aliquid, aut

25. q. 1. violato
res

proterue

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

proteruè agunt, aut loqui præsumunt, aut facere uolenti-
bus sponte consentiunt. talis enim præsumptio manife-
stè unum genus est blasphemiarum in spiritum sanctū.
Etæc igitur scelera uitare qui uolet, uelle autem cum om-
nes Christiani, tum y maximè debebunt, quibus est com-
missa religionis moderatio, hic nobis authoribus nunquā
arguetur, in eam licentiam, quæ iure uituperatur deflex-
isse, & munus sibi iniunctum à deo, traditamque potesta-
tem sancte ac religiose moderabitur. At si quis non quod
optimum factu sit querat, sed studiose captet occasiones
errandi, cuius erit æquitatis non potius eius perniciosa
malitia insectari, quam nobis succensere, si quod uerū
credimus, non dissimulanter explicamus? Sed quanquam
ad omnem dispensationem necessitas uel utilitas deside-
retur, ut ipsius definitio, quæ exposuimus suprà declarat
non tamen ubique paria necessitatis commoditatis uel
menta requiruntur: sed quo lex quæque plus habet recti-
tudinis & authoritatis, hoc maiorem causam in dispen-
satione requirit. quæ igitur leges neque natura iustæ
sunt, nec in instituto diuino. sed legislatoris uoluntate, cu-
iusmodi est, ne fæminæ aliquod facellum ingrediantur,
& quæ huius generis sunt, has parua causa suppetente,
aut etiam solo pontificis uoluntate licebit dispensando
relaxare, cum possint etiam sine mediocri uel morum uel
religionis discrimine penitus abrogari. leges uero diuinæ
longe his maiorem causam poscunt, naturales porro his
etiam uehementiorem, & quo propius ab illis primis
principijs, de quibus suprà diximus absunt, hoc etiam ef-
fica-

ficaciorem. omnis enim lex naturæ est etiam diuina, non
item omnis diuina naturalis est. quæ igitur simul natu-
ræ lex est, simul auctoritate diuina firmata, in hac sine
summa & manifesta necessitatibus aut commoditatis cau-
sa dispensatio non erit. quo enim pluribus maioribusque
uinculis res quæq; constringitur, hoc plures maioresque
uires ad sui relaxationem requirit. Ac dispensatio qui-
dem quid sit, & quæm necessaria ad leges, quibus huma-
na societas & religio conseruatur moderandas exposui-
mus. legum quoque genera, quæ & qualia habeantur, &
quibus datum sit eas uel condere uel interpretari, aut in
ipsis quoquo modo dispensare docuimus. ad hæc in legum
quocunque genere dispensationem boni & æqui inter-
pretationem esse declarauimus. quibus rebus in hunc mo-
dum constitutis constituta sunt omnia, in promptuque
fuerit, omnes in hac questione difficultates expedire. re-
deamus igitur ad impedimenta matrimoniij, & qua-
xenus in singulis dispensationi locus sit con-
sideremus.

K.j.

10 AN.

10 ANNIS GENESI SEPVLVEDÆ
Cordubensis de ritu nuptiarum & dispensa-
tione, Liber tertius.

Rimur impedimentum matrimonij uim
& metum esse diximus, quibus libertas
consentendi summoetur, in quo dispē-
fationi pontificis idcirco nullus est lo-
cus, quia quod sua natura nullum est, id
consistere nullius hominis decreto potest. liberum autē
consenſum uelat formam esse, atque substantiam in con-
trahendo matrimonio, suo loco declarauimus. quae ratio-
eadem est, eodemque modo ualeat in secundo impedimen-
to, quod in errore consistit personarum, quae sunt quasi
materia matrimonij, in qua qui errat, hunc nuptijs cōsen-
fisse nemo prudens affirmauerit. quod si error in conditio-
ne fuerit, pro ingenua serua sumissa uel existimata, ma-
trimonium quidem non constabit, ut indicauimus: sed
quia error est extra substantiam matrimonij, & hoc im-
pedimentum iure pontificio duntaxat est sancitum, id-
circo potestatem pontificiam non excludit. Sacri ordinis
initiatione ut obſtaret matrimonio, iure pontificio inductū
est nam sacerdotibus non erat negatū in pristino connu-
bio permanere, ut ne nunc quidem in Græcorum regioni-
bus. Nec nunc quidquam magis obest nostris, quam quæ
ab ipsis in sui initiatione utcunque uouetur caſtitas. Nā
uotis ſtare lege diuina iubemur, & caſtitas pugnat cum
liberorū procreatione, quæ ſumma commoditas est, & tā
quam finis matrimonij. Ita neque sacerdotibus, neq; mo-
nachis,

nachis, qui castitatem solenni uoto sunt professi, absque
per magna causa dispensare licet. qualis ea fuit, quā quis
quis ille fuit papa secutus Raniro regi Aragonū quinto,
de quo est in ipsorū historia, qui monasticā sancti Bene-
dicti religionē fuerat professus dispensatione permisit, ut
regnū caperet a fratre Petro sine leuitimo successore
relictum, uxoremque sacerdos etiam ad liberos in succe-
sionē regni procreandos duceret, ne regnū ambitione prin-
cipum nouis imperijs studentium in magnis belli calami-
tates, ciuilesque discordias incurreret. qualis item causa
fuit, ut cælestinus tertius Constantiā Rogerij Neapolita-
ni regis filiam à monasterio Panhormitano post solenne
uotū eductam Henrico sexto imperatori matrimonio col-
locaret. nec aliter statuere oportet de impedimento religi-
onis diuersæ. nam & hoc iure diuino ueteri, non natura-
li olim nitebatur, nunc pontificio duntaxat. quæ uero im-
pedimenta in publicæ honestatis iustitia & consanguini-
uitate spiritali, & ijs criminibus consistunt, quæ supra
memorauimus, ea quoniam iure pontificio inducta sunt,
minus causæ requirere certum est.

Complures eodem tempore uxores habere, quanquam
nullo ueteri diuinarum legū scripto aperte prohibeatur,
sed contraria constet ex historia sacra multis hoc uiris san-
ctissimis quondam fuisse permisum, nec ueteri iure na-
turali, quod propriè intelligitur, cum apud multas natio-
nes id nunc passim usurpetur: tamen quoniam lege euangeli-
ca interdictum est a Christo, idcirco in hac dispensa-
tio non esset, quæ sine summa & uehementi causa

K. y. fieret.

DE RITV NVPT. ET DISPENS.

fieret. denique quanta erat illa, propter quam deus in magna fidelium aut omnino hominum paucitate binas 25 ternas, aut eo amplius uxores uiris sanctis permittebat? Nam si bello, si quone alio modo necessitas eadem, aut si milis rediret, credo (inquit Scotus) deus ecclesiæ reuelaret, ut hoc rursus dispensando permetteret. rem scilicet uidebat uir perspicacissimus, nec huic sententiæ refragabatur, sed quoniam res illi erat, cum harum rerum auaris. partius quidem est locutus, sed ita, ut aperte quid sentiret innueret. cuius enim prudentiæ fuerit negare, tali tempore ad permittendum id, quod in eisde aut similibus rerum angustijs, deum ut permisisse constat, sic permisurū esse credi oportet, uicario dei potestatem abesse, cui ligandi & soluendi plenissima potestas data est, clavesque regni celorum concessa? Neque enim si Innocentius tertius papa quibusdam à paganismo ad christianam religionem conuersis cum quedam iure pontificio prohibita permisisset, complures uxores, quoniam iure diuino uetantur, non suppetente satis magna causa negauit, protinus ne in urgentissima necessitate permettere posset potestate priuatus uideri debuit.

Leges diuinæ consanguineorum inter se, uel affinium inter ipsos matrimonia prohibentes, cum res agendas atque hominum societatem attingant, non prorsus illæ quidem pontificis moderationem respuere uidentur, sed quoniam haud dubie iure diuino uetere continentur, et sunt partim ipsi naturæ consentaneæ, sine summa causa dispensatione non paterentur, paterentur tamen fortassis,

fi.

Dediutor ca.
gaudemus.

4. sent. di. 33.

LIBER. III.

si summa necessitas postularet, qualis cum a deo est in ipsis dispensatū. fac enim alluvione maxima, qualis Noe temporibus accidit, genus humanum præter fratres & sorores pontificis perisse, negabisne tunc licere pontifici ut matrimonium fratribus cum sororibus dispensando permitteret? ego uero haud scio an tunc uel patri cum familia, uel quod grauius est filio cum matre matrimoniu permitti posset, si non aliter posset genus humanum reparari. At hoc malum esset, & humanæ naturæ contrariu. malum quidem, si non esset illud multo peius, & naturæ perniciosius, totam ipsam naturam humanam perire pati, inciuiiores in eo rebus etiam inanimatis: ex quibus graues, quarum est propria natura descendere ad uacuum replendum ascendere notamus, & suam obliuisci, ut communis naturæ seruiant. quod magno argumento est, bonum in rebus cunctis, quo magis pertinet ad summam reipublicam longius unius aut paucorum cōmoditatibus esse præferendum lege naturæ. Nam qui factum damnant filiarum Loth, quæ generis humani, quod perisse putabant, reparandi gratia patris concubitus per eius ebrietatem quæsuerunt, hi credulitatem primum levitatemque ipsarum accusant, quod paruæ regionis gente deleta, omnes homines se exceptis absumptos putauerint. deinde quia licet uerum esset, quod putabant, tamen non inconsulto patre ipsoque deo procedere debebant, quo naturæ simul et diuina lege uetabantur. cæterum quis neget Loth uulnus sanctissimum & prudentissimum in tantis angustijs generi humano pereundi, ut cunque dabatur consulturum,

Huius sententia
et fuit Martis
nus de magis
stris, in que.

K. iij. CT.

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

Et ut liberos citra peccatum ex filiabus procrearet secum dispensaturum, id est, non id contra, sed ad naturae deiq, legem fore interpretaturum? præsertim cum Ambrosium authorem habeamus, cuius ea uerba sunt in libro de patriarchis. deniq, et Loth sancti filiae hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret hum. num, et ideo publici muneris gratia priuatim culpā prætexuit. Ita quod in hoc statu rerum uel appetere flagitiosissimum est, et contra naturam, id in tantis rerum difficultatibus honestum esset et naturale, si non propria priuataque, certe publica natura: ut grauia contra suam, sed ad communem naturam, quæ pluris est, ascendunt, ut mox diximus, nequid existat inane, quod respuit uniuersa natura.

Porrò si consanguinitatis impedimenta, quo minus obstant matrimonij pontificia dispensatione remitti possunt, quanto magis huic locus erit in affinitate? quæ cū ex illa pariatur laxioribus haud dubie necessitudinis uinculis homines constringit. sed ut sunt consanguinitatis et affinitatis gradus lege olim diuina nunc pontificia matrimonium impedientes, quorū aliis alio maioribus uiribus eidem obſistit, sic ad dispensandum aliis alio maiorem causam requirit. sed primum illud constat, difficiilius pari grado id consanguinitate, quam in affinitate dispensari: ob causam statim explicatam, deinde in recta linea, quam in obliqua. et in hac quo quisque gradus ad principium proprius accedit. causarū porro dispensandi quæ maxima potest contingere, est humani generis in sumo

Hoc est s.
Th. senten. li.
4. senten. di.
41. 47. 20.

LIBER XII.

Summa hominum paucitate reparatio, proximū locum tenet religionis in magnis eius angustijs dilatatio, tum prout quæque bonum reip. magis attingit. primi generis causa fecit, ut fratribus suas sorores ducere licuerit: secundum ut singuli complures haberent uxores Iudaicis temporibus & ante. quæ due cause siue necessitates urgentissimæ, quoniam post Christianorum memoriam nunquam aut ipsæ aut aliæ similes contigere, ac ne unquam continent, faxit deus optimus maximus, idcirco hactenus nec in talibus consanguinitatis gradibus, nec in uxoriū multitudine à pontificibus dispensatum est, sed ne dispensari quidem potuit, nulla tali tantaque causa suppetente. quo factum est, ut quidā pontificē nulla omnino ex causa in his posse dispensare falso putauerint. posset enim, si (quod abominor) in similes angustias genus humanum aut christiani conicerentur. hic enim non quid factū sit, siātue quærimus, sed omnino quid fieri possit in tam uaria, tamque inconstante rerum humanarum natura, tam plena uicarij dei potestate. In affinitate uero, quæ nō tam uehementem causam poscit, præsertim eorū, qui ex obliquo pari descensus gradu coniunguntur, dispensari potest etiam in primo gradu contra legis ueteris diuinum, præceptum, reip. causa poscente.

Nam cum de legibus complures uxores & consanguineorum matrimonia uerantibus inter iuris pontificy consul tos sit nonnulla controuersia, de affinitatis, præsertim obliquæ, legibus magnus est omnium propemodū consensus. qui enim seuerissime pontificiæ potestati resistunt, quorum.

DE RITV NVP. ET DISPEN.

quorum princeps est Speculator, cum omnia colligant, id quibus pontificiae dispensationi locum esse negent, de aſſinitate nullam omnino mentionem faciunt. Sed theolo-
gus (inquis) eorum potissimum rationem authoritatem q̄
ſequeris, qui in ſtudio iuris pontificij uerſantur: metui
ne eorum dices, qui argentariam faciunt. quaſi uero nō
optimē illi de ſacramentis edifferant, aut dc his theolo-
gus rectē poſſit diſputare, qui ſanctorum patrum con-
ciliarumque decreta ex intima quidem Theologia
deprompta, ſed iam à iure pontificio petenda ignorau-
rit. nam doctrina quæ theologia dicitur, iuriſque pontifi-
cij cognitio hanc inter ſe ſocietatem habent, ut non natu-
ra ſeiunctæ, ſed uī potius per hominum negligentiam di-
uulſæ uideantur. quanquam ego hac in parte complures
theologorum fautores habeo, in primisque totā Scoti fa-
miliam, quæ huic ſententiæ ſuffragatur. ſed licet apud me
non tam illorum, horumue, aut cuiusque hominis autho-
ritas, quām (ut par eſt) rationum momēta à ſacris literis
ipsaque natura dūcta ualent, tamen cūm ad hæc doctiſſi
morum quoque uirorum authoritas accedit, liberius au-
deo ſententiam meam explicare. in legibus ergo cuiusuis
gradus affinium matrimonia prohibentibus locū eſſe pon-
tificiae dispensationi, ſi modo adſit nec leuis, nec iniuſta
cauſa, hoc minus eſt dubitandum, quo magis congruunt
non modò uirorum doctiſſimorum teſtimonia, ſed etiam
exempla maiorum cum naturali eademque legitima rati-
one ſupra à nobis accuratissimè multisque uerbiſ explicata:
quæ ſi illa in alia ueteris iuris diuini lege, in hac plu-
rimum

rimum ualere debet. cùm affinitas saltem obliqua, lege tantum, non etiam natura impediat matrimonium, ut labores & duarum sororum, quas eodem tempore uxores habuit exemplo declarauimus.

Nam quæ fuerit absque sobole uidua relicta, hanc uxorem à fratre duci de mortui mariti, tantum abest, ut fuerit unquam lege diuina uetitū, ut præceptū etiam fuerit in ueteri testamento, magna infamia proposita, si quis minus huic præcepto diuino paruisset. quanquā enim in Leuitico fratri uxoris duci diuinis illis uerbis prohiberi uideatur, turpitudinem uxoris fratri tui non reuelabis, lex tamen in hanc sententiam est accipienda, ut uiuente fratre nuptias eius, quæ ab ipso iudeorum more diuertierit, prohibitas esse intelligamus: uel etiam mortuo, eius ex qua liberos procreauerit. Alio enim in loco quæ absq; liberis uidua fuerit relicta, duci iubetur, & hoc lege posterius scripta, ne quis forte calumnietur, præceptum hoc lege illa fuisse reuocatum, cùm longè aliter se se res habeat, & lex illa hoc præcepto fuerit per exceptionem declarata. posterioribus enim legibus priores uel abrogari solent, uel declarari non è diuerso, hoc autem præceptū cùm habeatur in Deuteronomio, posterius esse certum est, nisi forte uim græci uocabuli nescimus, & Deuteronomio significari secundam legem ignoramus. Quanquam hoc ipsum præceptum, si temporū memoriam replicare libeat, multo etiam ante datam illam legem obseruatū a pīs atq; sanctis uiris fuisse reperiemus. legimus enim in sacrarū literarum monumentis mortuo ^{Cap. 18.} ^{Deut. 25} Her pri-

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

Gen, 38.

g.61.

mogenito Iude, præcepisse hunc Onæ filio alteri, ut Tha
mar, quam ille sine liberis recliquerat associaret sibi, semè
que fratri ex ea suscitaret. ut credere fas sit, institutum
hoc quod è longissima uetusitate ante legem Leuiticam
repetitum, postea fuit in Deuteronomio Scriptu-
ra confirmatum, nullo non tempore ante legem euangeli-
cam uiguisse. Sed neque illū quem paulò ante exposui Le
uiticæ legis intellectum maximè proprium esse, ac inter-
pretatione conuenientissimam uolo nobis fidem adhibe-
ri quantacunq; ratione asseuerantibus, nisi Augustinum,
cui nemo potest cū pudore (ne dicā, sine crimine) refraga-
ri, authore habeamus, utramque legem his uerbis, quæ ex
ipsius super Leuiticū cōmentarijs. descripsimus interpre-
tantem: Si fratre (inquit) mortuo intellexerimus prohibi-
tum esse ducere fratris uxorem, occurrit illud quod excl-
tandi seminis causa, si ille sine filijs defunctus esset, iubet
scriptura esse faciendum, ac per hoc collata ista prohibi-
tione cum illa iussione, ne adiuicem aduersentur intelli-
genda est exceptio, id est non licere cuiquam defuncti
fratris ducere uxorem, si defunctus posteros reliquit: aut
etiam illud esse prohibitum, ne liceret ducere fratris uxo-
rem etiam si à fratre uiuo per repudium recessisset. quo in
loco quanquam superuacaneū fortasse uideatur in re ap-
perta testibus uti non necessarijs, citare tamen possem sy-
nagogæ Iudeorum testimonium, quæ præceptū illud ha-
c tenus obseruat religiosè. ut nuper Romæ à Iudeorū le-
gis peritissimis perquirendo dicimus. qui hoc ipso anno
in eadem urbe, testati sunt usu uenisse, ut ipsorum quidā
dimis.

dimissam à fratre sine sobole uxorem duceret, quod utiq.
 ab ipsis nō usurparetur, si lex illa inter ipsos fuisset una
 quā abrogata. nā qui legibus euangelicis, hanc dixerit es-
 se sublatā, is de cæteris omnibus matrimonij legibus idē
 statuat necesse est, de quibus uel abrogandis uel confir-
 mādis nulla omnino mētio est in nouo testamento facta.
 Sed quamobrē (dicet aliquis) cū cæteræ matrimonij leges
 hoc quoque tēpore suā habeant uim, præceptū de uxore
 fratri, qui liberis orbus decesserit, ducenda Christianis
 non obseruatur? Ad hoc theologi alij aliter respondent.
 Scotus enim uir acerrimo ingenio & idem doctissimus,
 eiusq. familia uidētes has leges neq. naturales esse, nec un 4.sen.d.40.
 quā (ut prædiximus) à Christo aut apostolis aperte cōfir-
 matas, eas nunc ecclesiæ decreto uim habere, iureq. ponti-
 ficio inniti afferunt, eoque referunt oēs leges consanguine-
 orū affinium matrimonia prohibentes, præterquā cōsan-
 guineorū descendentiū dūtaxat uel ascendentī in linea
 quippe qui iure naturæ matrimonio cōiungi nequeunt.
 Thomas autē nō doctrina solū, sed etiā sanctitate uir cla- 4.sen.d.41
 rus, quod pertinet ad præceptū de uiduā à fratre sine so- ar. 2.
 bole dimissam ducendo respondens ait. Tunc (inquit) il-
 lud requirebatur, cum per carnis propagationē cultus re-
 ligionis multiplicabatur, quod nunc locū nō habet. quæ
 sententia si uera est, deique præceptū idcirco est seruari
 desitum, quoniā ipsius potissima ratio iam pridem abest;
 si qua nunc magna causa incidat, ut id ab aliquo seruari,
 melius cōmodiusque sit, quām securus, quis furor est per de-
 um immortalem, id permissum esse negare dei uicario di-
 L.ij. spensante.

DE RITV Nupt. ET DISPENS.

spensante. nam si Scotum eiusque familiares audiamus, res est in expedito, quoniam quæ leges iure pontificio nuntur, in his pontificis dispensationi locum esse non est contouersia. Ad hæc accedit iure pōtificio cōsultorū sen-

Antonius rosellus in lib. de po gestac pape et imperatoris tentia suprà à nobis explicata. quorum quidā, qui nimis alioqui parcè de pontificia potestate iudicant, ut eam inquiunt uxorē quis ducat, quā eus frater absque sobole di miserit, pontifex dispensare potest. nā tale matrimonii permīssum erat iure diuino. sed quid opus est, iuris interpretū testimonia colligere, cū id ipso iure pōtificio & fieri posse & factū esse apertissimè doceamus in quo pro lege receptū est Innocentij 3. decretum, qui Ltuoniensibus quibusdā, ut quas uxores sine liberis à mortuis fratribus dimissas pagani duxerant, eas facti Christiani retinerēt dispensatione permisit. ne tamen deinceps tales nuptiae fierent, interdixit. quo intelligitur hoc, quod iure diuino licet olim temporis causa, christianis temporibus ueritū esse, preterquā pōtifice iusta ex causa dispensante. Quo magis est consiliū eorū improbandū, qui nuper in hæc disserere cæperunt, ut Henrico Britannorū regi optimo & religiosissimo, scrupulum inijerent, ne contra religionē facere uideretur, si Catherinā reginā pudicitiae rarū, ac omnis uirtutis exemplum, quā à fratre Arcturo dimissā duxit, retineret. quanq̄ ille moriens nō modo sine liberis ipsā, sed etiā inuiolatā reliquisset. quod regina sēper est professā, & rex ipse Henricus qui uerū nō potest ignorare, ut audio, non inficiatur. isti enim cōtendūt & iactāt, nō fuisse pontificiæ potestatis in illis nuptijs dispensare. quasi

De diuor. cap. ultimo.

quasi uero quod Innocentio licuit, tota ecclesia compro-
bante, id fuerit Iulio pontifici negatum, utrique iusta causa,
& huic forsitan maiore suspetete. Ille namque ut Iulio De diuor. cap.
ultimo.
nienius quidam, pauci uidelicet (ut est probabile, rata est e-
nim talium nuptiarum occasio) ydēq; obscuri homines, in
Christianismo, ad quē conuersi fuerant, hac indulgentia
cōfirmarentur, legem ad id temporis relaxauit, quo christi
anareligio longē lateque diffusa erat, hic autem, ut inter re-
ges maximos & præpotentes benevolentia cōfirmaretur,
repetito affinitatis uinculo, quod uel sublatu omnino, uel
certe nimis erat remissum, nullis liberis ex priore affini-
tate quæsitis qui pignora essent cōmunia firmioris neces-
situdinis, ut que tollerentur causæ, quæ inter ipsorum christia-
stiana regna mari terraque aliquando magna bella conci-
tarant. Quid igitur obfuit huic dispensationi, quod si ab-
fuisset, merito erat approbandum in his licet citra contro-
uersia dispensare, quæ nō sunt iure diuino, neque natura
lis auctorita, hic neutrū istorū obest. facilius in affinitatis,
quā in cōsanguinitatis impedimento dispensatur: horū
affinitas est, nō consanguinitas: In causa principū claro-
rumque uirorum, quā si priuati sint aut obscuri: hi reges
sunt magnorum regnorū, & regū filii, qui q; oenus suum a
regibus & imperatoribus, serie nō interpellata longissi-
mè repetunt. Iustæ causæ subesse debent et ad reip. bonū
pertinentes: quæ iustior esse potest, aut magis è rep. quā
principum christianorū cōcordia, & pax inter magnare
gna: si enim ut cōsanguineorū, sic affinum matrimonia,
benevolentiae inter homines conciliandæ ac dilatandæ

L.ij. gratia.

DE RITV Nupt. ET DISPEN.

gratia (quemadmodum testatur Augustinus) legibus pro
hibentur, qua iustius quam amicitiae & necessitudinis
ll. 15. c. 16. causa præter leges rep. poscente dispensesando permitti pos-
sunt, cū utroque modo eadem commoditas contingat?

Quod si quis pertinaciter contendat legē fuisse diuinam
que in causa regia fuerit relaxata (quod tamen perperā
dici supra docuimus) haud equidem ponam in magno di-
scrimine, modo constet id, quod est haud dubie uerum,
non item esse naturalem. leges enim diuinæ, quæ non es-
tiam iure naturali nituntur, ceremoniales esse uel iudicia-
les, eas dēque à Christo per sacerdotij mutationem anti-
quatas abrogatasque esse, consensus est theologorū, ac iu-
re pōficio peritorū communis Hieronymo Augustinoque
Hier. 2. li. cons. authoribus quo in genere leges omnes affinum, præser-
tra Pelagi. tū ex obliquo, matrimonia uetantes haberi certū est. nec
Aug. uete. & eis alio iure Christi mos, quam pōficio costringi, ut dubi-
no. test. q. 44. tari nō debeat, quin eas, qui relaxat, is ecclesiae decretum
remittat, nō legem diuinā, uel naturā. quod si uerum est
in cæteris, quanto in ea lege magis ita esse putari debet,
quæ prohibet à fratre sine sobole relictam ducere? cuius
nō modo nulla mētio facta est in euangelio, sed oppositū
in ueteri iubebatur. nam si nō tantū absque sobole sit re-
lictā, sed etiam corrupta, iam hic quis neget, nō tam af-
finitatem, quam publice honestatis iustitiam iure dun-
taxat pontificio inductam obesse uideri? Qui eam igitur
legitimam atque iustissimam, & nulla non parte probana-
dam dispensationem infirmare, ac labefactare querunt,
bisi uerum fateri licet, quid aliud dicendi sunt, quam
Christia-

Christianis principibus cōcordiam, ipsi regi summam etiam gloriam inuidere, quam sibi nuper pepererat suscep̄ta et prudentissime defensa publica religionis causa aduersus hæreticorū impietatem. Neq; enim ignoramus, quas isti machinas admouerint, quod cēpus obseruauerint a. t animū optimi et clariss. regis oppugnandū: cuius hoc unum obijci posse uidetur, quod istorū dolis ac perniciōsis cōtibus nō satis pro maiestate regia, cæteraque sua prudētia restiterit. qui si religionē ac pietatē, et nō potius malitiam publicae christianorū quieti perniciōsam sequentur, cur inter initia nemo ipsorum acclamauit? cur tot annos passi sunt, mutua charitate, summa concordia religiosissimos cōiuges permanere? et liberos ad regni successiōnē et spē posteritatis querere? An inter ignobiles obscurasque personas res acta illa est? aut ignorare quisquam potuit, Catherinam reginam clarissimorum Hispaniæ regum Fernandi ac Isabellæ filiam, quam rex Britannorū Hēricus duceret, nuptam fuisse earundem gentium regi Arcturo, qui sine liberis dec̄e s̄isset? præsertim cum eam causam, siquid habuit ambiguitatis frequentissimo doctissimorū virorum theologie iurisq; p̄tificij cognitione præstantium cōuentu Romæ iussu p̄tificis agitatam, et accuratissime disputatam fuisse necesse sit. quibus cōsulteribus, ut in cæteris uel mediocribus causis, siquid modo dubitetur, facere solet; sic in hac regia causa pontifex maximus authore spiritu sancto dispensauit. qui ubi cun. Math. 18, que homines duo uel tres, nedum complures in nomine eius congregantur, p̄festo adest. Sed cur isti monita sua

tam

DE RITV NVPT. ET DISPEN.

ram diu distulerint, modo quærebam: nunc illud mihi responderi uelim, cur tempus obseruauerint, cum subortis quibusdam simultatum causis, regis animus in principes reginæ consanguineos esset exacerbatus. Ego igitur neminem damno. difficile est enim hominē mortalem de occultis hominum consilijs ludicare: si quid tamen coniectura ualeat, ista magna sunt argumenta animorum, quos non ea cura sollicitat, ne quid contra religionem christianam uel fiat, uel factum inualescat, sed qui aliud nimirum agant, longe aliud moliantur: cuius si facti fuerint compotes, uix audeo dicere, quas turbas, quos tumultus inter principes christianos sint concitaturi, quæ semina odij sempiterni inter magnos christianorum populos sparseri. Ego uero, ut huic quæstiōni finem aliquando faciam, cum ad hæc maxima mala, si quid nouatum fuerit impenitentia, temporis diuturnitatem, quo regina in matrimonio regis bona utriusque fide fuit, et liberos in eo quæstos accidere uideam, quæ ratio apud sapientes principes uel plurimum ualere solet, illud ausim fortiter asseuerare etiam si initio non satis magna causa fuisse pontifici, quam uel maximam fuisse probauimus, in hac regia causa dispensandi, nunc summam esse non solum ad matrimonium: un confirmandum, sed etiam pænis ecclesiasticis, quæ maximè proponi solent, interdicendum, ne quis amplius huius cause agitatione, aut hac quæstiōne differenda publicam Christianorum pacem sollicitaret.

Ex. in pros.
uincia de ritu
nuptiarum. ff.

FINIS.

¶ Extant uitia quædam per incuriam admissa.

Litera A, folio. 2. pagina. 1. linea. 3. Franciscus, lege Franciscum.
Litera B, folio. 1. pagina. 2. linea. 12. ac, lege ad Corinb.
Eodem, linea. 23. generande, le, generande
Litera C, fol. 3. pa. 1. lin. 18. personatum, le, personatum
Eodem, pa. 2. li. 20 le, cùm non propioris.
Eodem, fol. 4. pa. 1. li. 18. priscibus, le, priscis
Eod. pa. 2. li. 9. connubia, le, connubio.
Eod. li. 18. conciliarer, le, conciliaret.
Litera D, fol. 1. pa. 1. li. 24. le, que ueteri lege
Eod. fol. 4. pa. 2. li. 2. acceptio, le, exceptio est
Litera E, fol. 2. pa. 1. li. 6. nec rerum humanarum
Eod. fol. 4. pa. 2. li. 5. laturum, le, latarum
Eod. li. 20. cisse, le, est
Litera F, fol. 2. pa. 2. li. 21. le, nolo quicquam
Eod. fol. 4. pa. 1. li. 20. aut, le, ac semel
Litera I, fol. 3. pa. 1. li. 6. sodes le, solet
Eod. fol. 4. pa. 1. li. 20. disputatio, le, dissipatio
Eod. li. 25. diuinitus, le, diuinis
Eod. pa. 2. li. 3. blasphemiarum, le, blasphemiarum
Litera K, fol. 2. pa. 2. li. 4. modo, le, malo
Eod. fol. 3. pa. 2. li. 24. gradus id, le, gradus in
Litera L, fol. 3. pa. 1. li. 4. rata, le, rata
Eod. fol. 4. pa. 2. li. 18. accidere, le, accedere